

„A Fidesz készen áll a kormányzásra, arra, hogy programjával megvédje a munkahelyeket, helyreállítsa a közbiztonságot, és megfékezze az államadósság növekedését, visszafordítsa az eladósodás folyamatát.”

(Orbán Viktor, 2009. szeptember 1.)

Gazdaságpolitikai alternatíva nélkül. (3. rész)

Mi mindenről kell szólnia az alternatív programnak?

A súlyos helyzetből ideje lenne kikeveredni, a vergődés pályájáról a fejlődés pályájára kerülni. Ez az ország *eminens érdeke*: évtizedek óta. Valós (kiutat jelentő) alternatíva megalkotása, megismerése és még inkább alkalmazása azonban – ahogy ezt korábban körbejártuk – *ellentétes az elit és a klientúrák érdekeivel. A hatalmi-politikai rendszer mindkét oldalán.* A klientúra kellemes világában, üvegházi védettségében és klubszerű működésében egyébként sem szükségszerű, hogy észrevegyék: változtatni kellene a viszonyokon és a mechanizmusokon. Azt azonban felismerik, hogy egy mélyreható változás ezeket a kiváltásokat eltüntetheti.

Az alternatíva súlyos hatalmi kérdés. Zsigeri fellépések

Egy *reális alternatíva* szükségképpen a számukra előnyös (az ország szempontjából viszont anakronisztikus és fenntarthatatlan) berendezkedést veszi célba, megrendítheti a kedvezményezettek privilegizált anyagi helyzetét és befolyását. „Körön kívül” kerülhetnek. Az ezzel kapcsolatos *félelemből és féltékenységből* az alternatíva gondolatának és képviselőinek *erőtéljes elutasítása* következik. Folyamatos kirekesztés, kiszorítás és időnként heves, sőt durva fellépések formájában, amelyek a kigúnyolástól, a figyelemeltereléstől és az elhallgatástól a lejáratásig, a valóság meghamisításáig, a kommunikációs monopóliummal való visszaéléstől, a sajtó és a véleménynyilvánítási szabadság megsértésétől további, még súlyosabb alkotmány sértésekig terjednek.

Kirekesztésre, kiszorításra, kikezdésre, lejáratásra, hiteltelenítésre, akár tönkretételre a tapasztalatok szerint *az is számíthat*, aki kifejezetten racionális és megvalósítható programot és alternatívát akar alkotni, amiből értelemszerűen hiányoznak a túltengő érzelmek, szenvedélyes kirohanások, irritáló előítéletek. A kritika nyilván nem hiányozhat az alternatívát megfogalmazó programokból, de a heves érzelmeknek és túlfűtött indulatoknak itt nem lehet(ne) helye. Ezek az elemek ugyanis mindenképpen valamilyen hátsó szándékra: leegyszerűsítésre, az elképzelés egyéb fogyatékoságainak elfedésére utalnának. És különösen alkalmasak arra, hogy eltereljék a reális lehetőségekről a figyelmet. Amivel a közönség érdekében élni lehetne és kellene.

Az érzelmeknél és indulatoknál *irritálóbb és veszélyesebb* az elit számára egy hideg fejvel megalkotott és előadott valódi alternatíva, ami *egészen más szemléletet jelent, eltérő gyakorlatot vonhat maga után, annak minden következményével együtt.*

Az újjal szemben természetesen mindig is volt valamilyen ellenállás és ellenszenv, de amit 1990 óta tapasztalunk és elszenvedünk, az erejében és megfellebbezhetetlenségében

merőben más, ilyen fellépés évtizedek óta nem fordult elő. Ez az alternatíva zsigeri elutasítása és tagadása.

„Nálunk egy elit van!”

Hogy *mekkora veszélyt* láttak (és nyilván látnak) egy ilyen alternatívának akár csak a lehetőségében is, mutatja *egy történelmi párt* kiszorítása a hatalomból, valamint azok a már elfeledettnek hitt eszközök és módszerek, amelyek a rendkívül heves támadások és elhúzó-dó végjátékok részei volt. És amelyek már beépültek a mindennapi gyakorlatba; még elterjedtebb alkalmazásuk a kormányváltás utánra várható. .

Közös fellépésre került sor az elit és a klientúrák részéről, mintegy igazolva az akkori (és egyben a leendő) miniszterelnök egyik gyakran mondogatott tételét: „**Nálunk egy elit van!**” E tézis is főleg praktikus szempontokat szolgál, például azt, hogy – ha úgy gondolják – átvegyék a korábbi pártjuknak hátat fordító, azt megtagadó, lejárató, eláruló (?) egyes politikusokat. Arra is jó, hogy bizonyos kampányaikban mindkét oldal sajtóját felhasználják, mert hiszen – e mondásból következően – *sajtóelit is csak egy van.*

Orbán Viktor és Széles Gábor

Jelen esetben a tételnek kétségkívül *nemcsak praktikus haszna, hanem igazságtartalma is van:* bármekkorának is látszik az elit megosztottsága, bármekkora szakadékokról is beszélnek az oldalak között, vannak „érdekhidak”, amelyek összekötnek. *Egységes fellépésre kerül sor, ha az elithez (éppen) tartozók személyes érdekeiket veszélyeztetve látják.* Mindezekelőtt a „betolakodó” gondolatok és személyek irányából. Sok minden lehet ilyen, egy valós, működőképes, kiutat jelentő alternatíva megjelenése mindenképpen az.

Az anyagi (költségvetési) „lehetőségeken” való osztozkodás, esetenként mutyizás, a „piac” megkaparintása és kézben tartása összefonódások révén történik. Így „valamennyi” forrás, támogatás mindkét politikai oldalnak jut, akárki is van kormányon (hatalmon). Bármely területhez nyúlunk, meglepetésünkre mindenütt találunk közös anyagi érdeken alapuló összefonódásokat. A fővárosi önkormányzatban és a parlamentben is, különben hogyan lehetne „egységesen” olyan esély nélküli költekezést, lényegében pénzkidobást képviselni, büszkén vállalni, mint a budapesti olimpiai pályázatra való sokmilliárdos „fel-

készülés”? (És mi lenne akkor, ha megnyernénk?) Ráadásul olyan gazdasági helyzetben, amiben a többséget példátlan megszorítások sújtják.

Egy másik példa egy másik területről: a politológiában a jól fizető állami megbízatásokra hajtó tanszékeken mindkét „nagy párt” markáns híveit is foglalkoztatják. Így mindkét oldalon képesek jó indulatú (számukra jó híreket közlő, de legalábbis reményt keltő) tanácsokat adni. Ez azért is praktikus, mert ha jön a kormányváltás, az anyagiak akkor sem apadnak el.

„Egy a tábor – egy a zászló!”

Az *öncenzúra* a tudománynak sem tesz jót. És bizonyára öncenzúra, ha nem bolygatják azokat az ügyeket, amelyek politológiailag ugyan megkerülhetetlenek, de egyik oldal sem örülne annak, ha írnának azokról. *Csak ezzel magyarázható*, hogy a kétpártrendszer kialakulásának előzménye, a Kisgazdapárt megbuktatása, szétverése és ennek eszközei és módszerei, a történetnek az élet minden területére kiható negatív következményei a politológusok részéről *feltáratlanok maradtak*. Láthatóan tájékozódni sem igyekeznek, nem élnek az informálódás lehetőségeivel. Mintha tabutéma lenne. (Eszerint az.) Részben ilyen okokból nem hiányolják az alternatívát sem, sőt tagadják még a lehetőségét is. Nem figyelmeztetnek arra, hogy a demokráciát mi minden veszélyezteti és/vagy korlátozza. Azt hirdetik, hogy mindent megold majd az idő, az ország kinövi problémáit. Stb.

Ugyanakkor más tekintetben is folyamatosan érvényesül a kiszorítás. Ezt fejezi ki az *„Egy a tábor – egy a zászló”* szlogenje. Minden „egységbontás” – akár pártról, akár mozgalomról, akár gondolatról legyen szó – károsnak és kártékonynak minősül. És aktívan, passzívan fellépnek ellene. Az „Egy a tábor – egy a zászló” diktátuma *kizárja a vetélkedést és a versenyt, a pártosodásban is monopóliumokat hoz létre*. A választó meggyőzése nem lesz olyan fontos: minek programmal „terhelni”. Annál inkább felértékelődik az érdekei révén kézben tartható klientúra: a korábbiakhoz képest valóságos klienstömegek megnyerésével, megfizetésével. Ennek gyakorlata is az Orbán-kormány alatt kezdődött. Medgyessy és Gyurcsány alatt – ahogy sok minden, ez a jelenség is – még inkább „kiteljesedett” (létszámban és a juttatások méretében).

Egyúttal bebizonyosodott a klientúra építés *bumeránghatása*: az egyre erősebbé és befolyásosabbá váló, csoportérdekekkel bíró, kiváltságos osztállyá vált klientúra már egyre kevésbé eszköz a hatalom kezében, *maga is részévé vált a hatalomnak*. Képes diktálni és él is zsaroló potenciáljával. A költségvetési pénzekből való részesedésben mindenképpen, de még politikai irányvonalak meghatározásában, pártok személyi döntéseiben is. *Abban is, hogy kit védhet meg a kormánypárt, és kit kell sorsára hagynia* (akár a párt létérdekeivel ellentétben is). Naivitás lenne azt képzelni, hogy a Fidesz kormányra kerülésével szakítana a klientúraépítés gyakorlatával, amiből a hatalomgyakorlásra és a gazdaságpolitikára nézve is – főleg az ország szempontjából – sok negatívum következik.

Kétpártrendszer, egypártrendszer és a klientúra „biztonsága”

Az egységesítési (centralizációs) törekvés a jobboldalon (egy adott pártban, a Fideszben) *olyan erős, hogy a negatív következmények sem tudták mérsékelni*. Tovább próbálkoztak, mintha nem az elképzelésben, annak bumeráng hatásával, hanem a megvalósítás következetességével és „puhaságával” lett volna baj. Pedig a kisgazdák kiszorításának és az alkalmazott módszereknek és eszközöknek *súlyos következménye lett*: a kétszeri bukás (2002-ben és 2006-ban) a parlamenti választásokon. Ezzel viszont senkinek nem kellett szembenéznie, elszámolnia. *Csak az számított*, hogy lényegét tekintve – amin nem változtat a tör-

pe szatellitpártok időleges létezése – *létrejött a parlamenti kétpártrendszer*. Ebből pedig – ez lenne az igazi cél – elérhető *az egypártrendszer*. Hasonló eszközökkel érhető el, mint amelyeket a kétpártrendszer érdekében kipróbáltak. Ehhez a célnak az beismeréséhez persze az kellett, hogy a baloldal az ismert, meggyengült helyzetbe hozza önmagát. A sors fintora: a Jobbik megerősödése miatt az egypártrendszer létrehozása már nem a legközelebbi jövő lehetősége, de biztosan nem kerül le a napirendről. Ahogy számítani lehet az ezt előmozdító eszközök és módszerek alkalmazására is

A balliberális oldal elitjében és klientúrájában – a médiából megismert reakcióik és nyilatkozataik szerint – *nem kevesen vannak, akik nincsenek tisztában helyzetük valószínű alakulásával*, még pozícióik veszélyeztetettségével sem és teljesen elzárkóznak minden információtól és ténytől, könyvektől, cikkektől, valamint a mai ellenzék vezetőinek nyilatkozataitól, ami ezzel az optimizmussal merőben ellentétes. Ismert tényekkel ellentétben *olyanokat mondanak*, hogy ők nem hisznek abban, hogy nem lesz demokrácia, meg hogy csak törvényesen lehet büntetőjogi eszközökkel fellépni. *Azzal nyugtatják magukat*: annak nincs aggodni valója, aki nem tett semmit. Meg hogy az EU nem tűrné el, hogy itt egypártrendszer legyen. Pedig még el sem felejtették, Sólyom László kitiltását Szlovákiából milyen közönnyel fogadta az Európai Unió.

Minden van, vagy lesz, ami nincs. A „nagy átverés”

A program-, megoldás- és alternatívánélküliséget természetesen *kényelmetlen bevallani, kommunikációs baklövés* lenne. Hogyan is nézne ki a hatalomba készülni (abban maradni) – bevallottan felkészületlenül? *Nem is vallják be*, sőt úgy nyilatkoznak, hogy programmal, megoldással, alternatívával, kiúttal stb. rendelkeznek. (A problémát mindegyik oldal a másikonál látja: *az* nem rendelkezik programmal, ami *annak* (a másikonak) állítólag van, az lényegében semmire sem jó.)

A *kettős mércén* kívül másra is fel kell figyelniünk, hiszen ez a megközelítés (taktika) a *fogalmak kiüresítésén, félreértésén, félremagyarázásán* is alapul. Következésképpen lejárta az olyannyira szükséges szemléletváltást és a kiútkeresést. Azzal ugyanis, amivel megoldásként, programként, alternatívaként állításuk szerint rendelkeznek, az nem az.

Mert mi köze van a programhoz egy jókívánságokat vagy szólásokat, frázisokat, „értékeket”, közhelyeket felsoroló eklektikus listának? Egy olyan fogalmazványnak, amiből hiányzik a teendők, az eszközök rendszerbe foglalása, a kiút levezetése, megalapozása?

A helyzetet bonyolítja, hogy az ilyen felsorolásokból, kívánság- és ötletlistákból egy időben rendszeresen újabbak születtek, az egyikén még meg sem száradt a tinta, amikor már meghírdették az újabbat. Mondhatták az egymást követő kormányokban: nem is egy program létezik! Pedig mi közük volt az anyagoknak egy program jellegzetességeihez?

Mit bizonyít az élet? Mi lett volna, ha lett volna?

Az *ellenzék* is folyamatosan állított össze anyagokat, broszúrákat, amelyek *gyakran egymásnak is ellentmondtak*. Most *akkor melyik az „igazi”*? A kérdés költői, hiszen egyik sem felel meg egy program kritériumainak. Ezt az élet is bebizonyította: szerintem, de mások véleménye szerint is a 2006-os tüntetések azért nem vezettek a kormány leváltásához, mert ellenfelének nem volt megvalósítható programja. (Nem tudta megmondani, mit tenne.) Ha pedig ma lenne megvalósítható programja – azóta sok idő telt el, lassan három év volt a munkára – *bármikor* kormányra kerülhetne. Kritikája – ha lenne programja – nem mindennek a tagadásából, illetve többnyire közhelyes megállapításokból és féligazságokból (pl. olyanból, hogy a következő kormánynak lesz elég felhatalmazása arra, hogy kormányoz-

zon) és a börtönnel való fenyegetőzéstől állna. Igazi program és megfelelő felkészültség hiányában *égető kérdésekre nem képes lényegre törő, érdemi válaszokat adni*, pedig ezekre a koncepcionális kérdésekre „fújnia kellene” a megoldást. Pl. a termőföld-vásárlás kérdésére, a közlekedési munkamegosztásra (a MÁV és a Volán leépítésére), a BKV ügyeire, az áfaemelés negatív hatásaira, a megszorult lakáshitelesek helyzetére, az oktatási rendszer problémáira, a piaci viszonyok kialakulatlanságára stb. vonatkozólag.

Stumpf István jogászként és politológusként – ahogy ezt más jogászok és politológusok is teszik – szívesen nyilatkozik akármilyen bonyolult makrogazdasági témákban, fogalmaz meg paneleket. 2009. augusztus 31-én a Nap-keltében arra a következtetésre jutott, hogy *fel kellene gyorsítani a program készítését*. A nehézségekről is beszélt, tulajdonképpen azt is elmondta: rendelkezik-e majd alternatívával a kormányzásra törekvő ellenzéki párt? Kifejtette, hogy szűk a mozgástér, ami szintén előrevetíti azt, ami az ismert felkészültségből és az érdekekből egyébként is következik: *nem készül alternatíva*. Ha nem változik a szemlélet, valóban kicsi a gazdaságpolitika mozgástere: lényegében arra korlátozódik, milyen címszóval vegyenek el pénzt a lakosságtól, a nyugdíjasoktól, az önkormányzatoktól.

De hát *„újra kellene gombolni a kabátot”*, paradigmaváltásra lenne szükség. Egy teljesen más szemlélet esetében nem szűk, hanem igen tág lenne a mozgástér. Úgy lehetne összehangolni a célokat, a folyamatokat, a feltételeket, a forrásokat, a tartalékok feltárását és mozgósítását, hogy ennek hozama a társadalom szempontjából a lehető legnagyobb legyen.

Stumpf azt is elismerte, hogy az új kormány iránti várakozásoknak, Messiás-várásnak nem tudnak megfelelni. Néhány éven belül szerinte aligha leszünk túl a súlyos helyzeten. Ez is programnélküliségre, egyben a működőképes alternatíva hiányára utal.

A kormányzás és az alternatíva

Nem jelent igazi alternatívát az sem, ha a kormányzás jobb lesz. Ebben kétségkívül nagy tartalékok vannak és minden bizonnyal a *jelenleginél* eredményesebb lesz a következő kormány működése. De sokkal lassúbb lesz az ország előrehaladása, mint lenne a gazdaság összefüggő megszervezése esetén. Ennek pedig az alapja mindenképpen egy reális és összefüggő alternatív program.

Itt kell szólni arról a magatartásról, amiben *a szükségből, a mulasztásból, a hibákból nem felelősségre vonás, hanem haszon lesz. Rögtönzéseket állítanak be programként*, amelyek megalapozottságát a sürgető idő miatt sem lehet gondosan vizsgálni. Hosszú évekig nem épültek autópályák, metróvonalak, nem újították fel a budapesti hidakat és utakat stb. Majd egyszer csak „felismerték” a szükségletet és extra áron építettek autópályát, kezdtek út- és hídfelújításba stb. Ha a költségeket kifogásolják, elhagyják a kiegészítő létesítményeket (pl. „elhalasztódik” a parkolók, a benzinkutak, éttermek, WC-k stb. építése).

A törpepártok helyzetéből csömlátás és túllicitálás következik

A törpepártok (SZDSZ, MDF stb.) sem lehetnek képesek és főleg nekik sem áll érdekükben alternatívát alkotni. Nem célozzák meg a teljes választóközönséget, de még annak pártot nem választó többségét sem. *Az alacsony választói részvételt* szeretik, ami relatíve felértékeli erejüket. A mindenféle *kisebbségek és egyes rétegek szavazatainak megszerzésére összpontosítanak: úgy vélik, akkor lehet sikerük, ha túllicitálnak*. Természetesen nem programjaik konzisztenciájában, realitásában, a kiút felvázolásában, hanem egyes, a megcélzott választóközönségekre szabott céljaikban és ígéreteikben. E taktikából többszörös sérülékenységük és kiszolgáltatottságuk következik. Évek óta folyamatosan a parlamenti küszöbön való átevickéléssel küszködnek, amire más politikai erők segítsége nélkül nem képe-

sek. Ha viszont nem járnak a megcélzott kisebbségek és rétegek kedvében, nem képesek túllicitált ígéreteiket teljesíteni, teljesen elvesztik manőverezési képességüket és alkukötési potenciáljukat. Ezt megőrizni azért is nehéz, mert állandóan azt kell bizonygatniuk, hogy nem tőlük, hanem az ellentétes oldalról vesznek el szavazatokat, illetve „mentenek meg” a különben passzívak között egyébként szerintük elvesző voksokat.

Kuncze Gábor

Illuzórikus többpártrendszer: komplex gazdaságpolitikai alternatíva nélkül

A többpártrendszer azért is illuzórikus, mert hiába van a parlamentben több párt, hiába van két oldal, nincs működőképes, a gazdaságot komplex rendszerként leíró, hosszú évekre kiutat adó alternatív program. Ha rendben mennének a dolgok, fejlődne a gazdaság, gazdagodna a lakosság és az ország, ha „dübörögne a gazdaság”, bizonyára nem hiányozna ennek alternatívája. De az újratermelődő vergődés, leszakadás, leépülés és kiúttalanság mindenképpen felveti a generális változtatás szükségességét. Felvetődhet, hogy most világgazdasági válság van (ez igaz), ahol senki nem tudja, mire is kellene felkészülnie, mit hozhat a holnap (ez így nem igaz). Kevés olyan ország van, amit olyan súlyosan érintett e válság,

éppen azért, mert különösen gyenge állapotban van a gazdasága. Ennek többek között az az oka, hogy a racionalitás ellenére fennmaradtak (illetve újra megjelentek, vagy éppen „megszülettek”) abszurd viszonyok és módszerek. Mert *nem történt meg a rendszerváltás. Milyen rendszerváltás az, amiből kimarad a lényege és értelme: az ország és a gazdaság jobb működőképességének, vagy egyáltalán a működőképességének a biztosítása?* Az elmaradt, vagy legalábbis be nem fejezett rendszerváltást kell bepótolnunk, végig vinnünk! Ennek elemei és irányai jól meghatározhatóak, időtállóan látszanak, a további alkalmazkodás ennek megvalósításából következik, ennek lehet a függvénye.

Nincs is szükség programra?

Az állapotok a kormányzásra való felkészülés tekintetében is tovább romlottak. Ma már sokak felfogása szerint ott tartunk, hogy *igazi programra nem is lenne szükség*. Pedig tájékoztatni kell a közvéleményt arról: mit, miért és hogyan akar a hatalomba készülő párt megvalósítani? Hogyan kívánja megoldani a súlyos gazdasági helyzetből adódó problémákat, mit tekint kiútnak? A választási program *nem fogható fel másként*, mint egy pályázat, hasonló követelményeknek kell eleget tennie. Ha a hatalom megköveteli a pályázóktól a projekt leírását, önmagát – az erre teljesen illetéktelen politológusoktól és sajtótól megtámogatva – nem mentheti fel hasonló kötelezettsége alól. Egyben az alól, hogy felkészülten kerüljön hatalmi, vagy akár kormányzati helyzetbe.

Ez a felfogás még egy „dübörgő gazdaságban” is abszurd lenne, hát még nálunk, ahol nem álltunk messze az államcsődtől, a rendszerváltás óta az egyik legnagyobb gazdasági visszaesés következett be, rengeteg a munkanélküli stb. Tudni kell: mit szándékoznak tenni és miért? Nem válasz az, amit a volt (és feltehetőleg egyben a leendő) miniszterelnöktől hallunk: meg kell ismerni, milyen mély változást hajlandó elfogadni a társadalom. Netán újabb és még nagyobb megszorítások lesznek? Volt kancelláriaminisztere szerint – ezt állította a köztelevízió egy másik, néhány nappal későbbi adásában – a további megszorítások „elkerülhetetlenek”. Ami roppant kellemetlen a Messiás-várás hangulatában. Kopni is fog majd a Fidesz. El sem jutott tehát a gazdaságpolitikai alternatíva gondolatáig.

Az utóbbi években – a politika, a sajtó és a politológia részéről – egyszerre több jellemző és alaptalan nézettel találkozunk, amelyekkel „indokolnák” a programok kiüresedését.

Axiómaként kezelt tévhitek, tabuk

Kezdjük egy *többszörös félreértéssel*, ami a helyzet értékelését és a teendőket és azok tartalmát egyaránt érinti. Hivatalos axióma (bizonyításra nem szoruló tétel) az a téves elképzelés, hogy Magyarországon megtörtént a rendszerváltás, létrejöttek a piaci viszonyok és piacgazdálkodás van. Bár a mindennapi tények ezt állandóan cáfolják, az axióma bolygatása tabunak számít. A hibás kiindulásból hibás következtetést vonnak le, holott nem lenne szükségszerű, hogy jelen esetben a második megállapítás is hibás legyen. Hogy ne mondjanak valótlanságot, ahhoz ugyanis „csak” ismerni kellene a reálgazdaságot. De nem ismerik. Azt állítják ugyanis, hogy egy piacgazdaságban az állam nem mondhatja meg a termelőknek, mit termeljenek, mit exportáljanak stb., hova ruházzanak be. *Mintha az állam nem tudná a folyamatokat megfelelő irányba terelni. És mintha ez nem lenne feladata, sőt kötelessége. És mintha a választók a demokráciákban nem elsősorban a gazdasági eredményeket, vagy eredménytelenséget kérnék számon.*

El nem látott vagy rosszul ellátott állami feladatok

Természetesen *ott, ahol jól működik a piac (nálunk éppenhogy nem), ott is vannak az államnak (a kormánynak) gazdasági feladatai*. Ha nem lennének, a sok minisztérium zömét meg lehetne takarítani.

Állami feladat a versenykorlátozással szembeni fellépés, a monopóliumok erőfölénnyel való visszaélésének megtorlása, a verseny feltételeinek meghatározása. Hogy ez miért nem halad, annak magyarázata szintén a klientúra érdekeiben keresendő. A jelen rendszer lényegét ugyanis a monopóliumok és a versenykorlátozás adja: szó szerint az élet minden területén.

Állami feladat a makrogazdasági egyensúly feletti örökös és a növekedés feltételeinek megteremtése, illetve előmozdítása. A külgazdasági érdekek képviselője. A gazdasági szabályozás rendszerének karbantartása, összehangolt fejlesztése. Átlátható, könnyen és kis költséggel (ezen belül kis időráfordítással) alkalmazható és ellenőrizhető elvonás és adminisztráció kialakítása, további reguláció helyett dereguláció. (Ezen belül is az adó- és járulékbeszédés költségeinek radikális csökkentése: a bevétel nagy része ugyanis a beszédre megy el.) A gazdasági koncepció és a stratégia megalkotása. Néhány fejlett piacgazdaságban a célokat, a feltételeket és a forrásokat közép- és hosszú távú tervek formájában hangoztatják össze, illetve elképzeléseik realitását így ellenőrzik. *Valóságos és konkrét programok nélkül a hatalomra és a kormányzásra készülő pártok sem lehetnek meg.*

Inkompetencia: még a fogalmak ismeretében is

Az elit és a holdudvarok gyakran tapasztalható *inkompetenciája* (szakmai hozzá nem értése) abban is meg szokott nyilvánulni, hogy nem ismerik a fogalmak tartalmát. Az általuk kialakított virtuális világban ez nem is szükséges, sőt akadályozhatná őket. Nem lehetne ugyanis könnyedén felhasználni a félreértésekből és képzelgésekből, továbbá csúsztatásokból, téves következtetésekből származó virtuális „tényeket” valamiféle érvként.

Ilyen fogalom az *államtalanítás* is. Bár a megnyilvánulásokból adódóan a tartalma homályos, zavaros és ellentmondásos, egy biztos: nagyon pozitív jelentést tulajdonítanak neki. Aki ezt műveli, tulajdonképpen küldetést teljesít. Szorosan kapcsolódik az olyan *közhelyszerű badarságokhoz*, mint: „*a legrosszabb magáncég is jobb, mint a legjobb állami cég*”. A nyilatkozók magatartása ugyanakkor *egészen más*, amikor nem a társadalom helyett és nevében beszélnek, hanem a saját gyakorlatukban szembesülnek e fogalmakkal. Mert hiszen leginkább az állami megrendeléseket szeretik, az állami támogatásokat kedvelik, és arra hajtanak (nem melleleg a verseny kikapcsolásával, mert piaci alapon nem lennének sikeresek) és nagyon szívesen vállalnak az államnak tanácsadást (bármiben), „örökösnek” a felügyelőbizottságokban az állami (és persze az önkormányzati) cégek gazdálkodása felett, szívesen vezetik az ilyen cégeket. És megkövetelik, hogy szuper díjakat fizessen az állam, elvégre ilyen jó szakembereket csak így kaphat meg. Hogy – a gyakran a kiszervezésre alapított – cégek az államnál sikeresek legyenek, lelkesen támogatják az állami feladatok kiszervezését (főleg a saját cégek és/vagy saját „szakértelmük”) számára. Mert ők sokkal jobban végeznék el. Ebből nem a sokkal jobb, hanem általában éppen az ellenkezője látszik. Az viszont kétségtelen, hogy sokkal drágábban, roppant drágán dolgoznak. Ráadásul az állami apparátus is fennmaradt: kétfelé fizetnek.

Kiszervezünk! Küldetést teljesítünk!

Ez utóbbi gyakorlat már az ún. rendszerváltás elején megjelent, Horn Gyula idején „tovább fejlődött”, majd a Fidesz-kormány idején kiteljesedett. (Mérete és a tarifák tekintetében is.)

A mai egészen elképesztő helyzet ebből nőtt ki. Vajon mitől változna meg ez a gyakorlat és mentalitás (leszámítva esetleg néhány „kedvezményezett”) az új kormány alatt?

A kiszervezés egy másik rémisztő példája a PPP, amikor az állam helyett egy magáncég finanszírozza a beruházást, a költségeket éveken át kell törleszteni, kamatokkal és üzemeltetési kiadásokkal együtt. Indokát az adta, hogy így el lehet rejteni az állami költségek egy részét és szépíteni lehet az államháztartást. A Művészetek Palotája is példa arra, hányszorosára kúsznak fel e megoldás révén az állam kiadásai. Így építik állítólag 130 milliárdért (!) a közszolgálati televízió új székházát, a régiből ugyanis „kiszervezték” az MTV-t. (Éppen a Wallis Rt. számára.) Ugyanebben a rendszerben akarták felépíteni a kormányzati negyedtet. És építettek (méregdrágán) börtönöket és kollégiumokat, hajtottak végre egyetemi rekonstrukciókat: a PPP-t valósággal követelő akkori miniszterek erőteljes fellépésére.

Hol van tehát a kiadáscsökkentés és a magasztos (küldetésszerű) tevékenység? További képtelenség, hogy nagy állami cégek háttérüzemeit kiszervezték azzal a megfontolással, hogy így olcsóbb és jobb lesz. A budapesti útfelújítások kiadásai és minősége is példa ennek ellenkezőjére.

Ha készült volna valóságos program, mindezeket a hatásokat fel lehetett volna mérni. Ehelyett különböző „ügyekkel” igyekeztek elterelni a figyelmet a valóságos problémákról, valóságos gyanúkról, irdatlan anyagi károkról.

A fogalmi zavar – többek között – ott van, hogy úgy tesznek, mintha az államtalanítás olcsóbb államot, a költségvetési kiadások csökkentését jelentené. Pedig éppen ellenkezőleg. Sőt, új feladatok is megjelennek az államnál és cégeinél. A BKV sajtóban megjelent szerződése között elképedve fedeztem fel, hogy havi háromszázezer forintot fizetnek a Vision Consulting nevű politológus cégnek. Nem fogják elhinni: a politikai helyzet havi értékeléséért!

Úgy államtalanítunk, hogy az államtól még inkább függünk

*Az államtalítással kapcsolatos fogalmi és gyakorlati zavart mutatja az is, hogy a sugalmazással ellentétben nem államtalanítás, hanem éppenhogy ennek ellenkezője tapasztalható. A gazdaság állammonopolista (de talán még inkább feudális) jellegzetességeket mutat. Az állammal fenntartott előnyös kapcsolatok, állami megrendelések, állami támogatások, állami információk **nélkül** nehéz és egyre nehezebbnek látszik jövedelmezően vállalkozni. A sajtó területén is, ami a sajtószabadság legnagyobb akadály, ellehetetlenítője. Az állam rátelepedik a gazdaságra, a médiára, a sportra stb.*

*Emlékezhetünk az Orbán-kormány **kettős mércéjére** a sport finanszírozásában. Az FTC törvényes reklámszerződéseit büntetőfeljelentés alapjául szolgálták, utasították a cégeket, hogy a megállapodásokat azonnali hatállyal mondják fel. Ezzel egyidejűleg – legalábbis vitatható, kétes módon – kedvezményezte a kormány az UTE-t és az ÚFC-t. (Stadionépítés, „reklámkommandó” összeállítása nagy és főleg állami cégekből és Újpestre küldésük, tőkeemelés az ÚFC-ben a Magyar Fejlesztési Bank pénzeszközeivel stb.)*

Ömlött a pénz a polgári sajtóba. Az alábbi táblázat egy újság és mindössze fél év állami hirdetési megrendeléseiről ad összefoglalást. Nem szerepel benne tehát a Heti Válasz indításának állami támogatása sem. De az sem, hogy a „kisgazdaügyek” folyamatos napirenden tartásáért, a napról napra dübörgő lejárató kampányért mivel (mennyivel) segítették a polgári és nem polgári sajtót. És bizonyára nem magánpénzekből. Sok-sokmilliárd forintról lehetett szó már akkor is.

A sajtónak juttatott állami megrendelések, támogatások, hirdetési megbízatások, bennfentes információval való ellátás bizonyára erőteljesen nőtt az elmúlt években. Egy-egy kikerült információ is megdöbbentő képet és összegeket tár elénk. Van ugyan üvegzsebtörvény, de nemhogy összesített adatokat nem közölnek, állami intézményenként sem lehet az információkat összegyűjteni, mert adatközlésre elvétve kerül csak sor. Így bukkan fel szinte véletlenül az, hogy az egyik kereskedelmi rádió a magyar külpolitika értékeinek képviselétéért hány millió forintot kapott. Stb.

A Magyar Nemzet hirdetői és listaáron elszámolt költsük forintban 2002 első félévében
(millió forint)

1. Szerencsejáték Rt.	210,983
2. Miniszterelnöki Hivatal	133,162
3. Magyar Hivatalos Közlönykiadó	70,798
4. Magyar Fejlesztési Bank Rt.	64,428
5. Államadósság-kezelő Központ	49,286
6. Magyar Követeléskezelő Rt.	44,670
7. Ifjúsági és Sportminisztérium	34,804
8. Konzumbank Rt.	33,905
9. Első Magyar Infrastruktúra Rt.	32,200
10. Antenna Hungária Rt.	29,205
Összesen	703,441

Forrás: Népszava

Megjegyzés. Az összegek nagyságrendjének összehasonlításául: 1998 és 2001 között az FVM 16 cége ugyanilyen fél éves időszakonként átlagosan 90 millió forintot, a fenti összeg mindössze 12, 8 százalékát költötte reklámra.

Az államot felduzzasztják, ugye? Feladatai között mégis válogathat?

Folytatódik az állam felduzzasztása. Emlékezzünk a minisztériumi irányítás megkettőződésére, a Miniszterelnöki Hivatal (MEH) költségvetésének és létszámának felemelésére még az 1998–2002 közötti kormányzati ciklusban. A kormányzati kommunikáció (propaganda) „megerősítésére” és a sajtó és a könyvkiadás ebbe való bekapcsolására: anyagi eszközökkel és az információk rendelkezésre bocsátásával. A negatív tendencia az elmúlt hét-nyolc évben *tovább romlott*. Ez egy esetleges alternatíva megjelenésének egyik fő akadálya.

Anyagi kár egyébként nemcsak a szükségesnél jóval magasabb és helyenként párhuzamos költségek miatt éri az országot, hanem *még inkább a gyenge színvonalú teljesítésből és a feladatok nem megfelelő ellátása miatt.*

Az állam feladata lenne pl. *a monopóliumok megfékezése*, a versenykorlátozás elleni lépés. Ehelyett a monopóliumokkal az állami vezetés saját (és sajátos) érdekei alapján egyezik. A monopóliumok Magyarországon jóval nagyobb nyereséggel működnek, mint anyaországukban. Félreértés ne essék, nem azért, mert az ottaninál hatékonyabb, jobb lenne a tevékenységük, mivel szemmel láthatóan rosszabbul működnek itt, mint ott. Viszont mást és más színvonalon nyújtanak. Nincsenek rákényszerítve költségeik csökkentésére, feszes gazdálkodásra. És még évi 1000 milliárd forint állami támogatást, illetve adóked-

vezményt élveznek. Hogy mit nyújtanak cserébe ezért az államnak (kormányának) arról hivatalosan nincs tudomásunk. Vannak ugyan külföldi ügyészségi iratok, de nálunk nem szoktak ilyen ügyekben vizsgálódni.

Az „*ellentételezés*” kérdése akkor is felmerül, ha történetesen igaz és elfogadható lenne a magyarázat a *külföld összeesküvéséről, utasításokról*. Mert ellentételnek akkor is kell lennie. Nem ad választ arra, hogy miért nem jut viszont pénz a hazai kis- és középvállalkozások támogatására, holott a foglalkoztatottság szempontjából is azok lennének fontosak. És tulajdonképpen felmenti az említett kormányzási hibák és mulasztások alól a vezetést, egyúttal beletörődik abba, nincs mit tenni. Pedig az ország érdekeinek védelme a kormány kötelessége, amit számon kell rajta kérni. Az összeesküvésre való hivatkozás eltereli a figyelmet a valós lehetőségről: a tárgyalásokon egyszerre kellene célba venni a működéssel szembeni követelményeket és a támogatásokat/kedvezményeket. Így valamelyiket biztos rendezni lehetne. Meg lehetne például szüntetni az 1000 milliárd támogatást, cserében azért, hogy egy bizonyos türelmi időt (haladékot) kapjanak a működési fogyatékoságok kiküszöbölésére.

Érdekli-e a program az embereket?

A politika, a sajtó, a politológia az sugallja: *a programnak nincs jelentősége*. Az egyik „*okos megállapítás*” szerint a programot nem kell betartani, a választási programban mindenki azt mondhat, amit akar. *Második „érként”* hozzáteszik: különben is a jelen helyzetben senki nem tud belátható időn belül javulást előidézni. (Úgy persze nehéz lenne, ha a kiutat nem keresik.) *A harmadik nézet* a demokratikus jogokat csorbítja és a hatalom ellenőrzését szűkíti. Eszerint a program keveseket érdekel, és megkérdezik: ugyan már, ki olvas programot? A politológusok ezt az elfogadhatatlan felfogást megtámogatják, és arról nyilatkoznak: a választók szimpátia alapján szavaznak.

Tehát: minek a program? Mintha nem lenne oka annak, hogy a két oldalt egyre többen utasítják el és maradnak távol a választásoktól. Mindenesetre saját személyes tapasztalataim a politológusi vélekedéssel szemben a program iránti komoly érdeklődésre utalnak: a választók, a politika, a sajtó stb. részéről. Az alternatív gazdaságpolitika meghirdetésén 10 ezren vettek részt, a koncepciót heti rendszerességgel gazdaságpolitikai sajtótájékoztatókon ismertettük és lakossági fórumokon, a minisztérium agrár- és vidékfejlesztési stratégiája a kormány egyik informális ülésének több órás vitatémája volt, amit több órás sajtótájékoztató zárt be stb.

A hibás gyakorlat megfordítása nem lehet alternatíva. Orbán nyilatkozata a Blikkben

De vegyük a fogalmi zavarok újabb példáját! *Hogyan lehetne egy hibás, ötlettelen gazdaságpolitika ellentéte használható alternatíva?* Történetesen az osztogatás (és pazarlás) alternatívája a megszorítás? (Különösen úgy, hogy az osztogatás a megszorítások idején sem szorul eléggé vissza.) Miközben mindkettő (az osztogatás és a megszorítás) elsődlegesen az elit és a klientúra érdekét szolgálja: anyagi helyzetük javítását, illetve annak megőrzését. A hatékonyságot rontó osztogatás, illetve megszorítás alternatívája csakis az ésszerű takarékoság lehet, ami úgy csökkenti a kiadásokat, hogy ezzel javítja, és nem rontja a hatékonyságot. E kérdéssel később részletesebben foglalkozom.

Hogyan lehet egy hibás gazdaságpolitikának az alternatívája az intézkedések „elméleti” megfordítása?

Orbán Viktor a következőt nyilatkozta a Blikknek, szó szerinti idézet a lapból: „*Arra a kérdésre, hogy mi visz ki minket a bajból, az adja meg a választ, hogy mi vitt be minket*

bajba. A gazdasági természetű bajt az okozta, hogy 1 millióval kevesebb munkahely van, mint ami 20 évvel ezelőtt volt. Ha nem tudunk 1 millió új, legális munkahelyet teremteni, akkor nem jutunk ki a bajból.”

Megkérdézhetnénk, hogy miért pont egymilliót kellene, de ennél lényegesebb gondunk van. Egyrészt a divatos kifejezéssel, hiszen a munkahelyet nem teremteni kellene, hanem olyan gazdasági környezetet létrehozni és olyan (munkaigényes) gazdasági szerkezetet ösztönözni, ami növeli a munkaerő iránti igényt.

Valóságos munkahelyeket kellene létrehozni, a legális itt kevés. Gondoljunk az álláshalmozó kliensekre, akik ha akarnák, sem tudnák megfelelően ellátni munkájukat. Vagy gondoljunk azokra a „vállalkozásokra”, amelyek állami feladatok kiszervezésével jöttek és jönnek létre, miközben a minisztériumokban, állami cégeknél az előadók nincsenek foglalkoztatva.

A „munkahelyteremtést” olyan értelemben is hatékonyan kell végrehajtani (a fenntartható növekedés érdekében), hogy a munkaidőalappal takarékosan bánunk. Nem pazarlódik el ennyi idő ügyintézésre, felesleges körökre és utazásra. Sok esetben a munkahelyek száma közvetlenül függ a kormánytól (pl. az oktatásban, államigazgatásban stb.), másutt viszont közvetve: milyen irányba tudja terelni intézkedéseivel a gazdaságot. Nem folytatva a sort (lehet még több tucat feltételt felsorolni): az előzőekből is kiderül, hogy **komplex elképzelésekkel lehet ezt a célt előmozdítani**, a volt miniszterelnök nyilatkozatából viszont úgy tűnik: *egy-két, számára kézenfekvőnek tűnő húzás* és máris munkahelyek ezreit tudja megteremteni. Így viszont nem többről van szó, mint jókívánságról, ilyenekből állt annak idején (tizenthalány éve!) az általa nagy öregnek tartott Horn Gyula programja.

Orbán ugyanis egy-két feltételről beszél: *„Adót kell csökkenteni, a kis- és középvállalkozásokat kell segíteni. Rengeteg dolgozni akaró ember van és vállalkozások is vannak, amelyek szívesen adnának munkahelyeket az embereknek, ha a kormányzat az adórendszerrel nem büntetné őket.*”

A gond egyrészt az ide nem illő paternalista szemlélet. Egy működő piacgazdaságban a vállalkozó bővíteni akarja tevékenységét, ehhez vesz fel munkaerőt. Nem pedig „munkahelyet ad” másoknak. Nem tesz szívességet embertársainak, hanem saját érdekében vállalkozik. (Vállalkozna.)

Milyen adókat és mennyire akarnak csökkenteni? Ez lenne a kérdés, mert nem mindegy. Ehhez viszont ismerni kellene a reálgazdaságot. Hogy ezzel gondok lehetnek, mutatja egy, az interjúval egyidejű nyilatkozat. Varga Mihály a 2009. szeptemberi közgazdász vándorgyűlésen kimondja: egykulcsos személyi jövedelemadót vezetnek be. Így tehát minden magasabb jövedelmű polgárnál még több maradna, őket kedvezményezné. A hatalmasra duzzadt elitet és a klientúrát kedvezményezné. *Újból, mivel a már végrehajtott adóátrendezésnek is ők a nyertesei.* (Van-e erről számítás? Mert kellene, hogy legyen!) Az állami költségvetés és a tb-kassza pedig az egyértelmű vesztese.

Mennyire részletes egy működőképes program?

Egy valóságos programnak konkrét részletekig meg kell mutatnia a változások irányait. Gazdasági struktúrában, energiapolitikában, lehetséges húzóágazatokban, kitorési irányokban, adórendszerben, finanszírozásban, a munkanélküliség csökkentésében, a foglalkoztatottságban, az oktatásban, a termékek és szolgáltatások versenyképességében, minőségében, a belföldi piac igénybevételében, a bruttó hazai termék elosztásában, a külkereskedelemben, piacszabályozásban, finanszírozásban stb. Fel kell ismernie az adottságokat, meg kell határozni a fejlődés szabályozási, adózási, infrastrukturális feltételeit, amelyeknek

hatékonyan kell kiszolgáltatniuk a gazdaságot. (Nyilván kellene autópályák, de nem mindegy, hogy ezek építése és üzemeltetése mibe kerül és milyen minőségben valósul meg. Vagy pl. az adóadminisztrációnak minél olcsóbbnak kell lennie, hogy az ún. tiszta forgalmi költségek minél kevesebb állami jövedelmet „vigyenek el”, „fogyasszanak el”).

Ki kell dolgoznia az egyedi (egyénekre és kapcsolatokra, protekcióra épülő, a versenyt kikapcsoló szabályozás helyett) a normatív és versenyt ösztönző rendszereket. *Össze kell hangolni* a célokat, a feltételeket és az eszközöket: úgy, hogy ennek a legnagyobb gazdasági hozama legyen. Hogy a feladatok végrehajtása – egymásra gyakorolt hatásuknál fogva – kölcsönös támogatást adjon a számukra. És mindenekelőtt részleteiben is fel kell tárnia a kiinduló helyzetet.

Számba kell venni a legfontosabb feladatokat. A stratégia nem kerülheti meg azon égető gondjaink megoldását, amelyek régóta **„bombaként ketyegnek”** a gazdaság alatt. Sok ilyen van, mivel a rendszerváltás nem ment végbe. Ez pedig egyre inkább korlátozza a fejlődést és okoz súlyos hatékonysági és versenyképességi veszteségeket.

Ha megvalósult volna a rendszerváltás, az igények hosszú időn át tartott hiányos kielégéséből adódó keresletnövekedés miatt és a fejlődés korábbi korlátainak vélt eltűnése miatt az országnak **vissza kellett volna kerülnie arra a fejlődési pályára, ami évtizedekkel korábban megtört.** Ez pedig időlegesen (hosszú éveken át) és szükségképpen még a trendnél is gyorsabb növekedéssel kellett volna, hogy járjon. Különben nem tudna visszakerülni a régi pályára. (Ld. Jánossy Ferenc trendjei és törvényszerűségei.) Össze lehet vetni személyes tapasztalatokkal, hogy ehelyett mi történt. A kezdeti nagy visszaesést lassan sikerült ledolgozni: a magyar gazdaság teljesítménye 1999-ben érte el a 10 évvel korábbi szintet. Ezután jött néhány jobb év, majd 2008-tól ismét a hanyatlás, idén pedig csaknem olyan súlyos visszaesés, mint amilyen 1990-ben volt. 2009-ben kb. 2000 milliárd forinttal kisebb bruttó hazai termék jön létre, mint 2008-ban, ennyivel kevesebbet lehet elosztani.

Nem az elmaradt rendszerváltást kellene „reformálni”. Be kell fejezni a rendszerváltást!

A rendszerváltás befejezéséről lenne szó és nem a befejezetlen (elmaradt) rendszerváltás ún. reformjáról. Ez ugyanis az esetek többségében nem más, mint *elkerülendő leépítés és szűkítés. Azzal a paradox céllal, hogy az évtizedes túlélt és a fejlődést megakadályozó struktúrák és módszerek fenntartásához (!) jussanak többletforráshoz.* Tehát, hogy a lényegben ne legyen elkerülhetetlen változtatni. A „hosszabbítás” ára a társadalom számára rendkívül nagy, de ez nem számít. Ahogy korábban láttuk, az elit és a nomenklatura (klientúra) érdekei és „felkészültsége” sokkal erősebbnek bizonyulnak.

A **„lényeg változatlanágát” finanszírozzák,** egyben a társadalmat megtévesztik a régi és új „látványtechnikák” is.

„Látványtechnikák”: nagyon sok pénzt elvisznek

A beruházások hatékonysága, megtérülése és költsége nagyban függ a megvalósítási időtől. Ezzel szemben a beruházásokat szándékosan elhúzzák, hogy az egy-egy évre jutó beruházási költségek valamelyest csökkenjenek, miközben az elhúzódás valójában rendkívüli mértékben rontja a megtérülési mutatót, a hatékonyságot. A cél az, hogy összegeik szabaduljanak fel a „kedves költségek” számára.

Ugyanezzel magyarázható a PPP (public-private partnership), amikor az állam a magántőkértől rendeli meg a beruházást és az üzemeltetést. E konstrukció egy ideig ugyan költségmentessé teszi a beruházást az állam számára, utána viszont összességében elképesztően megnöveli az állam kiadásait és hosszú időre magas törlesztésekkel terheli meg

az állami költségvetést. Erre sajnos sok példa van: az oktatási intézményektől és sportlétesítményektől kezdve a börtönökön át a kulturális intézményekig. A Művészetek Palotája egy példa erre a sok közül. Egy másik a köztelevízió székháza. Ezek a módszerek az ország hosszú távú eladósodásához is hozzájárulnak.

Az állami pénzsűkéből és pénzköltési preferenciákból, továbbá a klientúra közreműködéséből következően *esetlegesen alakul a privatizáció*, gyakran felmerül az *áron aluli, illetőleg a nem az ország érdekeinek megfelelő megvalósítás*. Ugyanez a helyzet a koncesszióknál. Pedig vannak tapasztalatai az államnak: nem is tudom, hányszor építhette volna meg az M5, illetve az M1 koncesszióba adott szakaszait, ha saját maga valósította volna meg a kifizetett iszonyatos kiadásokból (bevételekből). Ezt csak tetézte az, ahogyan visszavásárolták.

Az ilyen jogok eladása szimbolikussá teheti a magyar állampolgárok vállalkozási lehetőségeit bizonyos területeken és megfoszthatja az országot a kitörési pontok nagy részétől. Állítólag a szelet is eladták: szélerőművet csak egy külföldi cég építhet az országban, akkor is, ha valaki a saját földjére szeretne. A további példák sorolása helyett egy rendkívül jelentőset kell megemlítenem: a Makó környéki, páratlan nagyságú földgázkészlet kitermelésének koncessziós jogát egy, az interneten körbejárt segítségkérő levél szerint sikerült elkótyavetyélni. Pedig ez a készlet akkora, hogy évtizedekre el tudná látni az országot földgázzal, ha pedig exportálnánk, néhány éven belül megelőzhetnénk Ausztriát a fejlettségben. A hazai piac negyedét képviselő állami céget pedig egy dollárért eladták az oroszoknak. Ők nem is olyan rég a Mol Rt. feletti uralmat akarták átvenni.

Nincsenek koncepciók, de hatásvizsgálatok sem

A beruházások szándékos lassítása, a PPP, a botránnyoktól és kétségektől hangos privatizáció, a koncessziós megállapodásokról kiszivárgó részletek, külföldi hatalmak felfokozott érdeklődése és ezzel szembeni védtelenségünk stb. felveti, hogy nemhogy koncepciók nincsenek e területen sem, de *az intézkedések kötelező hatásvizsgálatát sem végzik el*. Ezekre a kérdésekre is rendszerszerű megoldást kell adnia egy megvalósítható, működőképes alternatív programnak. Ha a dolgok tovább a jelenlegi mederben folytatódnak, abból további iszonyatosan nagy veszteségei származnak az országnak. Valószínű, hogy egyeseknek éppenhogy nem, de ezt nem lenne szabad tovább tűrni.

Eladósodás

Mindeközben az *eladósodás* is felgyorsult. *Az állam rendszeresen és jelentősen túlköltötte a költségvetését, pedig csak ismernie kellett annak kiadási és bevételi előirányzatát*. Volt és van Állami Számvevőszék is. És van politikai és egyéb felelősség is. Ezek érvényesítése helyett létrehozták a Költségvetési Hivatalt, óriási költségvetéssel és fizetésekkel. Erre sem találunk megoldást a programoknak nevezett brosrákban, hacsak azt nem, hogy a növekedés ezt majd megoldja, relativizálja. *Kinőjük az adósságot*. De kérdezem: **növekedés nélkül?** Vagy akár kicsike növekedéssel? Mert több eredményre, ha nem lesz generális változás a szemléletben, remény sem lesz.

Az elfelejtett cserearány-változás

És még nem is szóltunk a *cserearány-változás* hatásáról. Ha ugyanis az importárak kedvezőtlenebbül alakulnak, mint exportált termékeink kiviteli árai, árveszteség éri a magyar gazdaságot. A cserearány-változással korrigálni kell a bruttó hazai termék növekedését (csökkenését). Ha romlanak a cserearányok, az elviheti a növekedés egy részét (ötödét, vagy

akár harmadát). A fenntartható növekedés fogalmába a hatékony és hatékony összetételű külkereskedelem is beletartozik. Az ún. rendszerváltással viszont eltűnt a gazdasági elemzésekből a cserearány-változás vizsgálata és a cserearányok kedvező irányú változásának előmozdítása.

A külföldiek termőföldvásárlása. Kié lesz 25 ezermilliárd forint?

A pártok és az állam azokat a feladatokat *különösen nem kerülheti meg*, amelyeknél *a változtatás lehetősége már csak rövid ideig áll fenn*. Ilyen a külföldiek földtulajdonszerzésének a kérdése, ami az Orbán-, majd a Medgyessy-kormány idején olyan EU-megállapodással és szabályozással zárult, ami súlyos károkat és veszteségeket okoz a magyar mezőgazdaságnak.

Nem mindegy, hogy az árkülönbözetet, ami évekkel ezelőtt 25 ezermilliárd forint (!) volt, ki teszi zsebre: a magyar termelők vagy a külföldiek. *Kiszorulhatnak* a magyarok a mezőgazdasági termelésből, ami a komparatív előnyök folytán is arra lenne „ítélve”, hogy húzóágazat legyen. *Kiszorulhatnak* a támogatásokból is. A kérdés rendezését tekintve alig maradt idő, szó szerint a 24. órában vagyunk.

A magyar kormánypolitika *nem a súlyán kezelte és kezeli a kérdést*. Orbán Viktor miniszterelnök *nem az agrártárcát, hanem a külügyet bízta meg* a magyar álláspont kidolgozásával és képviselésével, *az FVM tájékoztatást is alig kapott*. *Nem vették jó néven* a kormányban az FVM vezetésének határozott álláspontját, miszerint belátható időn belül nem szabad megengedni a külföldiek termőföldvásárlását, ez a két felső vezető *elmozdításában* biztosan meghatározó szerepet játszott.

Négy dátum fejezi ki az összefüggéseket: 2000. szeptember, 2000. november, 2001. február és 2001. június 19-e. Álláspontunkat *2000 szeptemberében* igyekeztek lejáratni és hiteltelenné tenni azzal az általunk nem ismert tanulmánnyal, ami kb. 20 holland gazda állítólagos betelepítéséről filozofált. (Évekkel később, egy bírósági jegyzőkönyvből tudtam meg: kik vettek részt és milyen kormányhivatalból az anyag megírásában. A megbízást az egyik agrárcégtől kapták, az irományt onnan „valaki” ellopta más iratokkal együtt, hogy rövidesen a parlamentben is nyissanak ösztüzet ránk. *2000 novemberében*, az öszödi kibővített informális kormányülésen ismét megszondáztatták a kisgazda álláspontot. Ez nálam a korábbival azonos volt: nem láttam lehetőséget arra, hogy álláspontunk a miniszterelnöki kérésnek megfelelően felpuhuljon. *2001 februárjában* a miniszterrel együtt elmozdítottak posztomról. *2001. június 19-én* (ami paradox módon a magyar szabadság napja lett) a parlament plenáris ülése felfüggesztette a mentelmi jogomat, másfél nap múlva már őrizetben voltam. Ugyanezen a napon, a plenáris ülésen a kormányfő tájékoztatta a parlamentet a földről folytatott tárgyalások lezárultáról. A megállapodás rövid határidővel szabad utat adott a külföldiek földvásárlásának. (Ld. *A HÁLÓ – Két leszámolás* c. könyv, a holland gazdák betelepítéséről szóló anyag a honlapon stb.) A szocialista frakció a „kompromisszumosnak nevezett megoldáson” joggal fel volt háborodva. (Ld. *Bilincs és póráz* c. könyv.) Ma viszont a Fideszhez hasonlóan úgy tesz, mintha semmi köze nem lenne a később és éppen kormányuk által aláírt megállapodáshoz.

A mezőgazdaság lehet(ne) az egyik húzóágazat

Objektív adottságai miatt a mezőgazdaságnak húzóágazattá kell válnia. Páratlanul nagy *komparatív előnyökkel* rendelkezik, amit ki kellene használni, de meg is kellene őrizni. Az ország méreteihez képest óriási területet foglal el az általában kiváló vagy igen jó minőségű termőföld. Összehasonlításképpen: a 93 ezer négyzetkilométeres Magyarországnak több ter-

mőföldje van, mint a tízszer nagyobb, egymillió négyzetkilométer területű Perunak. Kedvező az éghajlat, magas a napsütéses órák száma, többnyire elégséges a csapadék, ami hiányzik, öntözéssel pótolható. Képzett és hozzáértő a munkaerő, nagy hagyományokkal rendelkezik az oktatás és az agrárkutató, de az agrármarketing is. Ebből nemcsak a jelenleginél nagyobb mennyiséget és jobb minőséget előállító, sokakat foglalkoztató növénytermelés és állattenyésztés jöhet létre, hanem az élelmiszeripar is felfelé ívelő szakaszba kerülhet. De további tevékenységek is fejlődésnek indulhatnak. Lendületet kap a vidékfejlesztés, aminek alapját a mezőgazdaság, a falusi turizmus, a helyi élelmiszer-feldolgozás, a háziipar stb. adja.

Sajnos ezek a feltételek nincsenek számba véve és főleg összehangolva. *A termőfölddel évek óta gondatlan gazdálkodás, esetenként rablógazdálkodás folyik, ami csökkenti területét és előnyeinket.* Az ipari, raktár-, közlekedési stb. beruházásokat a termőfölddel való takarékoság jegyében folyamatosan át kellene gondolni. Az összehangolás még a szorosan összetartozó közérdekű jelentőségű kérdések között is hiányzik, pedig az állam egyik gazdasági feladata éppen ennek végrehajtása lenne.

Rablógazdálkodás a termőfölddel

Nézzünk néhány példát. *Kétséges, hogy két gázvezetők megépítésére szükség van-e.* Különösen úgy, hogy *nem hallani a Makó-környéki hazai földgáz-lelőhely kitermeléséről*, holott ennek készlete az egyik legnagyobb Európában. (Amit e készlet sorsáról hallani lehet, az „háttérmunkára” és aggasztó fejleményekre, az ország esetleges megkárosítására utal.) Nem is szólva arról, hogy egy *energiatakarékossági programmal* (amit, ahogy az előző részben láttuk, az akkor még „csak” miniszter nem tartott aktuálisnak) az energiafelhasználás *akár felét meg lehetne takarítani.* (Ennek a komplex energiaraționalizálási programnak része a gazdasági szerkezet átalakítása is.)

Aztán: *minek kellett gumigyárat építeni? Miért kellene a Velencei tó pártjára kaszinóvárost tenni?* Nézik-e hova tegyenek *szemétkerakót?* Ki vizsgálta az *autópályépítéseket* a termőföld igénybevétele szempontjából? (Hogy lehetőleg ne a legjobb földek kerüljenek ki a művelésből.) *Ki figyelt fel arra*, hogy pl. a Pécsre menő autópálya építésekor a szántóföldeken és a természetesen keresztül vágtak maguknak utat a kamionok?

Hogyan került *tekintélyes mennyiségű termőföld kivételre a földalapról*, a Mercedes gyártelep kijelölésekor? Miért ott építették és nem ipari területen? Ki az a szaktekintély, aki életben tartja a *„zöldmezős beruházások magasabbrendűségének” teóriáját?* Miért nem tisztította már meg a honvédség a volt lőtereket és hozták ezeket művelhető állapotba?

Miért nem hozzák rendbe a csaknem 40 ezer kilométer hosszúságú *belvízvezető árokrendszert*, holott ennek elindítására megvolt a pénz a kétéves költségvetésben, de egyetlen kilométert sem hoztak rendbe? És megtudjuk-e valaha, mi lett azzal a tekintélyes pénzzel (192 milliárd forint), amit 2000-ben a következő két évre a mezőgazdaság többlettámogatásaként projektekként kivívtunk (kivívtam)? Hogyan tűrhető el az, hogy évek óta folytatódik az Alföldön az *elsivatagosodás*, amit az éghajlatváltozás majd csak felerősít? (Ezzel értékes területek vesznek el.)

A komparatív előnyök realizálása a külkereskedelemben

A mezőgazdaság komparatív előnyeinek meg kellene jelenniük a külkereskedelem alakulásában. Mindazokban a relációkban, amelyeknél a szállítási költséget elviseli a termék ára. Így például Japánba nyereségesen juttatható el a *magyar sertéshús*, persze akkor, ha erre megadják a szükséges nagyon szigorú engedélyeket. Az objektív adottságok kihasználásá-

hoz átgondolt agrárdiplomáciai lépésekre van szükség: az erőteljes protekció és/vagy az aggályos növény- és állategészségügyi szabályok miatt. 1999-ben sikerült tető alá hoznunk (éppen az én kiutazásomkor) *azt az egyezményt Japánnal*, mindmáig egyedül a közép-kelet-európai térségből, ami már a következő évben hatmilliárd forint exportbevételhez juttatta Magyarországot. A következő években folyamatos volt a növekedés és ma már csaknem harmincmilliárd forint a bevétel, csaknem annyi, mint ami az Európai Unióból folyik be. *Oroszországgal* 2000-ben sikerült kimozdítani az alacsony szintről a magyar agrárexportot. A kukoricaexport jelentéktelen támogatásáért (a keret 200 millió forint volt, a felhasznált pénz 112 millió forint) cserében lebontották a termékeinket sújtó büntetővá-mokat, a vámcsökkentés abban az évben 36 milliárd forinttal növelte agrárkivitelünket. A kérdést az orosz vezetőkkel Torgyán tárgyalta meg, a támogatási rendeletet a miniszter írta alá, előtte megbeszélte a miniszterelnökkel és kötelezően egyezett a pénzügyminiszterrel és a gazdasági miniszterrel. Engem pedig bíróság elé állítottak (hűtlen kezelésért) a kormány tudtával és egyetértésével végrehajtott, az országnak hatalmas hasznot hozott intézkedés miatt. Három éve Gráf Józsefet magasztalták a közszolgálati televízióban, aki – úgymond – elődeitől eltérően nem tétlenkedett, hanem hozzálátott az orosz kapcsolatok sok-sok éve elhanyagolt fellendítéséhez. Erre mondják: *No comment!*

Beszéljünk az *árvízvédelemről és az aszályról!* Az előbbi felvetést arról a bizonyos 192 milliárd forint többlettámogatásról tovább konkretizálva: *mi lett azzal a pénzzel*, amit 2001-ben és 2002-ben az öntözési lehetőségek fejlesztésére és az öntözőművek rekonstrukciójára kellett volna fordítani? Ezt a munkát miért nem folytatták? Miért nem épültek meg azok a víztározók, amelyeket árvíz idején feltöltöttek volna, hogy egész évben locsolni lehessen? Mi lett az erdősítésre előirányzott 10 milliárd forinttal? Ha erre költik, mennyivel csökkenthetők volna a talajeróziót?

Más eredményeket is sutba dobtak. Annak idején *bevezettük a jó minőségű, fémzárolt vetőmagvak kötelező használatát*, aminek az igazolása nélkül nem járt támogatás. Elterjesztettük a *szárazságtűrő gabonafajtákat*. Ennek volt köszönhető, hogy 2000-ben, amikor a környező országok termése az aszály következtében a töredékére esett és ha nem tudtak volna importálni, éhínség következett volna be, Magyarországon viszonylag tisztes termést sikerült az extrém időjárási körülmények ellenére betakarítani.

Szállítási kapcsolatok

Hogy a mezőgazdaság húzóágazat legyen, ahhoz *megfelelő szállítási kapcsolatok kellene*. Lehet tehát azt mondani: autópályákra van szükség. Az autópálya kétségkívül a gazdasági fejlődés egyik alapfeltétele, de nyilván nem mindegy, hogy mennyiért épül. Vagyis: mennyiért elégítik ki a szükségletet, mennyibe kerül ez mindannyiunknak. És az sem mindegy, hogy milyen minőségben. Már az is elviselhetetlen, ha kétszer annyiba kerül, mint kellene (mondjuk, amennyiért bonyolultabb terepviszonyok között a szomszédos Horvátországban épül). Ez azt jelenti, hogy kétszer ennyi építhettünk volna meg, vagy az összeg felét másra, pl. víztározókra, raktárakra stb. költhettük volna. Vagy a vasút fejlesztésére, ami állapota miatt nagyon szükséges lenne. *Ha azt akarjuk, hogy a mezőgazdaság húzóágazat legyen, a szállításokban nem folytatódhat a vasút leépítése. Ha vidékfejlesztésről beszélünk, az nem történhet a vasúti közlekedés megújítása nélkül és a hálózat részleges felszámolásával.*

Még egy jó elképzelés sem épülhet a válság és a pangás viszonyaira, ha a jövőben nem így akarunk élni. (A „vágást” minden helyszíni tájékozódás, átvilágítás nélkül javasolják. Liberális panelek alapján. Lenin is azt mondta: a konkrét helyzet konkrét elemzése alapján kell eljárni. Ehhez tegyük hozzá: és a konkrét összefüggések elemzése után.)

A vasúti közlekedés korábbi leépítésének (szüneteltetésének) hamar kiderültek a negatív következményei. A pályák felszedése, ellopása, környezetük gondozatlanná válása, gyommal való benövése, személerakóvá válása. Több helyen elkerülhetetlen lenne, hogy a vágányt újra üzembe helyezték. Például ott, ahol kőbányák működnek és az útépitéshez közúton szállítják a követ, megrongálva a házak falait és tönkretéve az utakat.

A közlekedési munkamegosztás más ágazatairól keveset hallani. Pedig fejleszteni kellene a folyami hajózást. 1998 az FVM felmérte és stratégiájában meghatározta: mit kell(ene) tenni a közlekedés oldaláról, hogy a magyar áruk eljuthassanak fontos piacokra. Legélesebben az akkori „búzabomba” miatt a gabona eljuttatásának kérdése vetődött fel. A vasút ugyanis ereje megfeszítésével egymillió tonna gabonát volt képes kiszállítani, ami különben rekord volt. *Kiütköztek a folyami és a tengeri hajózás akadályai is. A tanulságokat levonva a Concordia a Dunán épített kikötőt, a TIG pedig az egyik nagy tiszai kikötő, a szegedi kikötő egy részét megvásárolta. Mindkét helyen nagy tárolótér is létesült. A minisztérium tárgyalásokat folytatott Szlovéniával, hogy a megépülő vasútvonalon át érkező gabona számára a kikötő (Koper) egy részét, raktárral együtt adják el. Mindez eltávolításunkkal félbeszakadt.*

A gabonatermelésben levő hullámozás miatt raktárakra volt és van szükség. Ha sok az áru, nem érdemes azonnal eladni, hanem tárolni kell, amíg a kereslet-kínálat viszonya nem változik és az árak nem emelkednek. Tárolni azért érdemes, hogy az áremelkedés haszna Magyarországon maradjon.

Tárolókból nem volt elég, emiatt a TIG évek alatt megduplázta saját tárolókapacitását. *Eszünkbe nem jutott, hogy a tárolók építésének kockázatát a mezőgazdasági termelőkre hárítsuk át, az áremelkedés hasznát pedig az ágazaton (sőt az országon) kívülre juttassuk. Mégis ez történt a mai agrárminiszter alatt. Ilyen (értelmetlen és hátrányos) piaci intervenciót kitalálni és elintézni az EU-nál, majd még évekig alkudozni róla, nem volt kis alakítás.*

A mezőgazdasági kereslet és piac, valamint az állami gazdaságpolitika

A mezőgazdaság az élelmiszeriparral együtt akkor lehet húzóágazat, ha ez a fejlődés keresleti oldalról alá van támasztva. Mivel a lakossági élelmiszerfogyasztás – főleg az értéke- sebb termékekből – messze elmarad a '70-es évek végének adataitól és korszerűtlen a szerkeze- te, az egészségvédelem érdekében is a belföldi piac bővülésének kellene az elkövetkező években meghatározónak lenni. Természetesen úgy, hogy ez a termékek folyamatos minősé- gjavulása mellett következzen be. Ezt az államnak elő kell mozdítania és – az elmúlt évek sajnálatos gyakorlatával szemben – nem tehet olyan lépéseket, amelyek ezzel ellenté- tesek. Nem emelhetne volna az áfát: a korábbi 12 százalékról 25 százalékra, olyan szintre, ami talán a legmagasabb az élelmiszereknél a világon. Ez ugyanis nemcsak az állam nye- részkedése miatt ítélandó el, hanem a mezőgazdasági termékek megdrágítása és fogyasztá- suk korlátozó hatása miatt is. És azért is, mert ezzel a rosszabb minőségű (relatív olcsóbb és gyakran bizonytalan eredetű és tartalmú) termékek fogyasztását segítik elő.

Közben az ún. *hungarikumok* közül is több a megszűnés közelébe került, amiben a pénzügyi nehézségeknek és a minőség látványos romlásának van szerepe. A hazai termé- kek általános minőségromlása (húsipari termékek, zöldség, gyümölcs, gabonafélék stb.) látványossá vált, az állam nem lép fel ezellen azokkal az eszközökkel, amelyek ma is ren- delkezésére állnak.

A nehéz helyzetbe kerülő cégek elvéve kapnak segítséget talpon maradásukhoz, pedig ez a társadalomnak nyilván olcsóbb lenne, mint megszüntetésük, majd néhány év múlva újabb üzemek létrehozása. (Ld. pl. baromfiipar.) Ma már elképzelhetetlen az a hozzáállás,

mint 2000-ben, amikor az egyik legnagyobb tejipari céget, a Mizót és vele a hazai tejtermelőket az állam segítette ki a bajból. A cég ma is életképesen működik.

Nagy baj, ha *kézenfekvő szempontokat*, az ágazat, a lakosság egybeeső érdekeit *politikai megfontolások helyettesítik*. Ez történt az általunk bevezetett és akkor más az ország nagy részére kiterjesztett *iskolatej-akcióval*, amit mindkét oldal közreműködésével és mondva-csinált ürügyekkel szüntettek meg. Azt sem akarták látni, hogy a naponta ingyen kapott egy pohárnyi iskolatej vagy kakaó és a hozzá adott egy-egy kifli sok gyerek számára *estig az egyetlen étkezést* jelentette. Azt sem, hogy *a mindennapi tejfogyasztás a gyerekeket életük végéig stabil tejfogyasztókká teszi*. És azt sem, hogy *a megtermelt tej egy része folyamatosan nehezen vagy sehogy nem eladható*. Nem volt párt, amelyik egyetlen szót szólt volna az iskolatej akció mellett, annál többen mondtak valótlanosságokat ellene.

Az egy főre jutó magyarországi élelmiszerfogyasztás még mindig jelentősen elmarad a Kádár-rendszer utolsó éveinek adataitól. Mennyiségben és minőségben egyaránt nagy a visszalépés. A húsfogyasztásban az eltérés (az elmaradás) nagyobb, mint a teljes magyar húsexport! Ez is mutatja, hogy a hazai termelés szempontjából is mekkora jelentősége lehetne a belföldi fogyasztás „visszakapaszkodásának”. Attól is függően, hogy a belföldi igények kielégítésében milyen szerepet játszik a hazai termelés, illetve az import.

Gráf József és Benedek Fülöp

A belső piacot védeni kell és lehet: az EU viszonyai között is. Minden tisztességtelen piaci magatartással szemben. Elsődlegesen minőségellenőrzéssel és egészségügyi ellenőrzéssel. Ehhez képest az illetékes miniszter leépítette (alaptalanul megritkította) a növény- és állategészségügy jól kiépült és jól működött rendszerét. A belföldi piac védelme átgondolt és *ehhez illeszkedő adózást is igényel*. A magas áfa még a magyar lakosokat is arra készíti, hogy ha erre fizikailag módjuk van, külföldön vásároljanak. Mindezeket az összefüggéseket illene ismerni és figyelembe venni, a belföldi agrárpiacot érintő intézkedéseket összehangolni. (Azért is, mert az intézkedések is rendszerként működnek.)

Az egyik legnagyobb felvevőpiac a *konzervipar*. Eladták a konzervipari kutatóintézetet, amit még mi mentettünk meg a csődtől és ami a termékek megújulásának motorja lehetett volna.

A hazai mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek *felvásárlása és piacra juttatása* ma sincs megoldva. Hogy mennyire nem, mutatja, hogy idén a betakarított kisebb termés „nem mozdul”, nem indult meg a felvásárlás.

Monopóliumok és hivatalok

A monopóliumok működése az agráriumban is deformálja a piacot, korlátozza a versenyt, kizár termelőket, drágítja a termékeket. A kérdés sokkal jelentősebb annál, hogy a szakminisztériumnak ne kellene kidolgoznia azokat az intézkedéseit és feladatait, amelyeket neki kellene meghoznia, illetve ellátnia. Ehelyett azt bizonygatja, hogy a termelők forduljanak a kereskedőkhöz, ne a minisztériumon kérjék számon a helyzetet (valójában: feladatai ellátását).

Formálisan kiépült ugyan az az intézmény (versenyhivatal), aminek feladata a versenykorlátozás elleni fellépés lenne, de tevékenységének kevés a látszata és még kevesebb az eredménye. Pedig *az elfogadhatatlan helyzetnek hatalmas gazdasági kára van*. Számítások szerint egyedül abból *60 milliárd forint veszteség* származott a lakosság kárára, hogy 11 malom felosztotta egymás között a piacot és összehangolták beszerzési és eladási áraikat. Pénzügyi alapot is létre akartak hozni, hogy távol tartsák a konkurenciát. A törvénytelen ügyletbe egy állami hivatal (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal) is belekeveredett. Állítólag az állami tartalékalapba kerülő cukorra is tudtukkal terjedt ki piacfelosztás és a magasabb ár. Mindezt annak ellenére írom meg, hogy a hivatal negatív szerepére utaló részt utólag egyszerűen kihagyták az egyik internetes portál cikkéből. (Helyreigazítás helyett és a változtatásra való utalás nélkül, ami az agrártárca nyomására utalhat.)

Sikerágazat és sikerminisztérium?

Sokan állnak értetlenül azelőtt: hogyan lehet, hogy *az agrártárca tevékenységét nem kíséri tiltakozás, de tulajdonképpen még kritika sem nagyon*. Különösen, mert néhány éve még nagy tüntetések voltak. *Ha mostanában különböző visszasságok napvilágra kerülnek, azok hamar elfelejtődnek*. Pl. az a dokumentumfilm is, amiben a fiatal gazdák támogatásának faktorálásáról és ebben egy szakállamtitkár és felesége közreműködéséről (üzletéről?) volt szó.

A kormányoldal a mezőgazdaságot *sikerágazatként ünnepelheti*. Hasonló a helyzet a gazdasági tárcánál, ekörül is hosszabb ideje nagy a csönd. Pedig a gazdálkodók és a vállalkozók elégedetlenek. E két nagy pénzosztó tárcával valakiknek és mindkét oldalon mégiscsak elégedettnek kell lenniük. És bizonyára a pénzosztással. Nyilván olyanoknak, akik kulcsszerepben vannak, akik nem engedik, hogy visszatérjenek a látványos konfliktusok. Mondhatjuk: valamit valamiért.

A kiindulópont a tényfeltárás lenne

A példaszerűen felvetett kérdések sorának folytatása helyett ismételten felhívom a figyelmet arra, hogy *egy programban mindazokat a kérdéseknek hozzá kell látni a megoldáshoz, amelyek az elmúlt évtizedekben elmaradtak, vagy „halasztódtak”*. Konkrétumok keltenek, de manapság *többnyire még a tényfeltárásig, sőt a helyes információkig sem sikerül eljutni*. Pedig tudni kell, mi történt és miért, és azt is, hogy valójában milyen a helyzet. Tehát, hogy hogyan és ténylegesen hova jutottunk. A diagnózis csak így állítható fel és természetesen a helyes terápia is.

Hegel mondta, hogy *a szabadság a törvénytörések ismerete*. Ha nem ismerjük a valós tényeket és az összefüggéseket, a dolgok működését, nem leszünk és lehetünk képe-

sek hatékonyan cselekedni céljaink érdekében. De még a reális célokat sem fogjuk tudni kijelölni. A felkészületlenségből, a virtuális világra alapozott elképzelésekből nem jöhet ki más, mint a realitásokkal szembe menő *voluntarizmus*. Mi más vezetett volna olyan képtelenséghez, hogy a kivérzett egészségügytől vesznek el 25 milliárd forintot, amikor 43 milliárdot költenek a hivatalnokok új számítógépeire és monitorjaira? Vagy 17 milliárd forintot bocsátanak egy dél-kelet ázsiai ország rendelkezésére, hogy ott hosszúlejáratú hitelből épüljön kórház. Az ilyen döntésből csak hatalmas károk származhatnak. Mikola Istvánnak igaza van: el kellene mennie a pénzügyminiszternek, hogy megnézzé pl. a traumatológiát.

Tudjuk, merjük, tesszük!

E helyzetben *nem akármilyen „találmány”* (szó szerint, mivel Amerikából „találták”, onnan vették át) az a szabad demokrata jelmondat: **„Tudjuk, merjük, tesszük!”** Ha persze nem a kormányzóképeségre, a kiút keresésére és kijelölésére, hanem a közpénzek „elsajátítására” értjük, a mondat fedi a gyakorlatot. Bár ebben az értelmezésben cinikus a kijelentés: a klientúra (a klub) tagjai minden valóban sok mindent megengedhetnek maguknak. Sajnos tudják, merik és (még mindig) teszik. Láthatjuk ezt a BKV-nál, a kakaóbiztos számítógépeknél, a metró- és az autópálya-építéseknél stb.

Növeli, ki elfedi a bajt!

Az utóbbi 10 évben hatalmas a *visszalépés a valóság feltárásában is*. Illyés Gyula írta Bartók című versében: **„Növeli, ki elfedi a bajt!”** Márpedig ez történik: a baj, a tények, a lényeg elfedésével, ködösítéssel, félreértéssel, félremagyarázással, a figyelem elterelésével, virtuális információkkal, valótlanságok súlykolásával, agymosással. Tájékoztatás helyett dübörgő propagandával. Az „elfedésre”, manipulálásra, indulatkeltésre óriási pénzeket költenek a költségvetésből. *Új jelenség*, hogy – mindennapi tapasztalataink szerint – a kormány önmaga számára sem kívánja feltárni a tényeket és az összefüggéseket.

Hátrányos változások a valóság feltárásában

Az új gazdasági mechanizmusig *az elemzésben is a reálgazdaság és a naturális mutatók vizsgálata dominált, a pénzügyi folyamatok és az értékmutatók vizsgálata alárendelt szerepet játszott*. Az utóbbiakra hiányosak és elemzésre kevésbé alkalmasak voltak az adatok. A megfelelő arányok helyett *többszörösen negatív változások mentek és mennek végbe*. A pénzügyi értékelés úgy uralkodott el a naturális adatokra épülő vizsgálatok felett, hogy a *makrogazdasági elemzések általában is elsorvadtak*. Az értékmutatók vizsgálata is *folyamatosan szűkül*, néhány nagy massa saccolgatására, illetve a folyamatok és az összefüggések elemzése nélküli szubjektív, alátámasztatlan, spekulatív következtetésekre. Ez úgy fordítható le, hogy *mindenféle számokkal és fogalmakkal dobálóznak*. Másra persze az uralkodó szemlélet, illetve az elit és a klientúra érdekei és felkészültsége miatt nincs szükség. Ha a szokványtól eltérő, annál magasabb színvonalú elemzésekkel elvélve mégis találkoznak, nem tudnak azokkal mit kezdeni. Ezek kifejezetten zavaróak lehetnek, mert a közhelyeket és a frázisokat cáfolnák és kikezdehetnék.

Egy másik példa az ellenoldalról: ha a Fidesz elemezte volna (vagy legalább érdekelte volna), hogy *az áfaemelés milyen katasztrofális következményekkel jár a hiányos hazai fogyasztásra, annak szerkezetére, a minőségre, a versenyképességre, a belföldi piacra és ezen keresztül is a kis- és középvállalkozásokra stb.*, feltehetőleg nem ilyen ímmel-ámmal „küzdött volna” ellene. De szemlélete valójában ugyanaz maradt, mint amikor *Járai Zsigmond* fel akarta emelni az élelmiszerek és az energia áfáját, amit akkor – több más helyte-

len ötlettel együtt – sikerült megakadályoznom. (Az ötletek várható következményeit „természetesen” meg sem próbálták felmérni.) Ellenvéleményemet alaposan megindokoltam. Járai Zsigmond akkori ötleteit különben azóta is reformnak (!) látja és a kisgazdákat (valójában engem) reformja megakadályozójaként. (*Ld. Járai Zsigmond megakadályozott adóreformja, honlap.*)

Nem „szólhatna ki ma is a sorból” *Matolcsy György* volt gazdasági miniszter, egykori pénzügykutató sem, miszerint a fogyasztási típusú adókat kell előnyben részesíteni. Tudnánk valamit *Bogár László* véleményéről az áfaemeléssel kapcsolatban. *Széles Gábor* megnyilatkozna és vele együtt *Boros Imre*, aki rendszeresen szerepel a „polgári sajtó” hírcsöveiben. *Ha lenne program, akkor persze nem lehetne ugyanabból a szájból (pártból) különbözőket fújni.* Tudtak azokról az anyagokról és elemzésekről, amelyeket készítettem és a „tényezőknek” mindkét oldalon figyelemfelhívásként elküldtem. Az ellenzéknek lehettek volna igen ütős ellenérvei, be tudta volna mutatni, hogy nemcsak káros, hanem értelmetlen is ez a „megoldás”. De nyilván nem akarta, mert szemlélete nem sokat változott tíz év alatt e tekintetben.

A komplex elképzelések hiányára utal, hogy mindeközben azt halljuk a Fidesztől, hogy a keresletet kellene növelni, hiszen minden normális ország csak ezt az utat választhatja. Aból a célból, hogy kisebb legyen a recesszió, illetve, hogy minél előbb beinduljon és minél nagyobb legyen a gazdasági növekedés. Ahogy *Varga Mihály* mondta találékonyan: – *Hogy minél nagyobb legyen a torta!* (Ennek viszont nyilván akkor van igazán értelme, ha a belföldi piacon főleg a hazai termékek és szolgáltatások iránt nő a kereslet és nem az import iránt. Mert az export bővítésére a jelen világgazdasági konjunktúra körülményei között nem sok esélyt láthatunk. Hogy ezt a Fidesz hogyan fogja elérni, arra vonatkozóan ötleteiket sem ismerjük.

Azt halljuk folyamatosan (a KDNP-től is), hogy a keresletnövelésnek és ezen keresztül a gazdasági növekedésnek az alapja: az adócsökkentés. De hát akkor miért nem léptek fel – addig, amíg lehetett – az áfaemelés ellen?

Minek az esetleges többlet, ha elpazarolják?

Az ötletek más tekintetben sincsenek rendszerbe foglalva. Nem sok értelme van ugyanis az elérni vágyott többletnek, ha nem hajtják végre azokat a változtatásokat, amelyek – ld. az előzőeket – kikényszerítenék *a felhasználás hatékonyságának javítását. A gazdaságban is,* de nemcsak és nem feltétlenül ott, hanem *a nem gazdálkodói területeken is.* Az államigazgatásban, az állam felügyeleteknél (piacfelügyelet, fogyasztóvédelem, versenyhivatal, PSZÁF, Hírközlési Felügyelet stb.) az önkormányzatoknál, az igazságszolgáltatásban. Rengetegbe kerülnek, ahhoz képest mindenképpen, amit produkálnak.

Szakítani kell azzal a téves felfogással, mintha azt, amit tényleges rendszerváltással és szemléletváltással kellett volna megoldani, helyett deklarációkkal, nagyobb jogkörrel, valamint pénzzel lehetne és kellene pótolni. Így ugyanis egyre többbe kerülnek, miközben ennek nem az a hozama, amit várunk, és amit a befektetett (elköltött, elfüstölt) pénzek után várhatnánk. Közvetlenül is sokba kerülnek, de közvetve – el nem végzett vagy hibásan elvégzett feladataikon, az ezáltal okozott károkon keresztül – sokszorosan többbe kerülnek a társadalomnak.

Az igazságszolgáltatás és a gazdaság

Érdeemes lenne megbecsülni tevékenységük anyagi mérlegét és azt, hogy ezen hogyan lehetne e hivatalok és intézmények megszervezésével javítani. *Különösen kényes kérdés a*

bíróságok működése, mivel a perek elhúzódása rendkívüli hátrányokat okoz azoknak, akik életükből éveket ezzel és ilyen nyomás alatt kénytelenek eltölteni. De a társadalomnak is, mivel az érintettek hosszú időre vagy akár végleg kikerülhetnek a munkából. A vagyoni kérdésekben való döntések mértéktelen elhúzódása óriási anyagi veszteségeket okoz. Nem is szólva azokról a károkról, amelyek esetleges téves ítéletekből következhetnek. Legyen szó büntetőügyekről, vagy akár polgáriakról. (Érdemes lenne a kormányzatnak felmérni, mi azoknak a véleménye minderről, akik bármilyen ügyben kapcsolatba kerültek a bírósággal. Ne azokat kérdezzék, akik még nem kerültek.)

A bíróságok költségvetése néhány év alatt látványosan nőtt, egyre több közpénzt emésztene fel. A 2002 utáni kormányok egyik igazságügy-minisztere különösen szorgalmazta a bírói bérek emelését és tevékenységük állami kitüntetésekkel való nagyobb elismerését. Eközben továbbra is elhúzódnak a perek, „szép számmal” születnek bizonyíthatóan téves ítéletek, amit viszont nem igyekeznek jóvátenni, és ami láthatóan (ilyen a rendszer) senkin nem kérhető számon. A közteherviselés elvével ellentétben „elfogadják”, hogy nekik továbbra is folyósítják a 13. havi bért, pedig a köztisztviselőktől és a közalkalmazottaktól (továbbá a nyugdíjasoktól: náluk a 13. havi nyugdíjat) megvonták. „Belenyugszanak” abba, hogy esetükben a törvénymódosításhoz 2/3 kellene, amit ugye manapság olyan nehéz megszerezni. Pedig ebben a pártok könnyen megegyezhetnének, ha akarnák. De láthatóan nem akarják.

A rendszerváltás ünneplése és a jogbiztonság magasztalása helyett „talán” rendszerváltást kellene végrehajtani. De láthatóan e terület megszervezéséért, működőképességéért és tevékenységének megalapozottságáért sem visel senki felelősséget: sem a kormány, sem az igazságügy-miniszter, sem a parlament, sem annak illetékes bizottságai, sem az egyes országgyűlési képviselők, sem a köztársasági elnök, sem az alkotmánybíróság. Pedig kinek lenne ez a feladata, ha nem nekik? És kinek van erre kompetenciája, ha nem nekik?

Döntés a vasút jövőjéről. Hiányzó kiindulópontok

Van egy harmadik példa is: a vasúti közlekedés jövője. Erről normális gondolkodás esetén csak akkor lehetne és szabadna dönteni, *ha két elemzést elvégeztek volna.* Lett volna erre idő, hiszen már az Orbán-kormány alatt, de előtte is a vasút reorganizációjához hozzá kellett volna látni, amihez erre szükség lett volna. Mi ez a két elemzés? *Először is* át kellett volna világítani a vasút működését és feltárni a veszteségforrásokat, a hatékonyságnövelés útjait. (Ekkor persze feltárult volna az is, hogy a vezérigazgatóság mennyi pénzt visz el, többek között az irreálisan magas vezetői bérek és egyéb juttatások formájában. Az Antall-kormány valamiféle jutalomként vezette be, osztogatta az ilyen állásokat.) Evidens, hogy nem a vasút leépítésében kellett volna már ennél az anyagnál sem gondolkodni, mivel a vasút világszerte és már évtizedek óta reneszánszát éli.

Intő példa, hogy ott, ahol – persze akkor, amikor ez racionálisnak tűnhetett – túlhajtották a közúti közlekedést és felszedték a síneket (pl. Nagy-Britanniában), vagy ahol eleve ritka hálózat épült (USA), ott újrarakták a síneket, illetve bővítették a hálózatot. A közút ugyanis nem képes átvenni a vasút szerepét. A vasút ráadásul energiatakarékos, környezetkímélő, kis helyigényű, hatalmas áru- és utasforgalmat lebonyolítani képes közlekedési mód. Korábbi hátrányai: a lassúság és a rugalmatlanság (másutt) eltűntek. A környezet megóvása érdekében mindenütt igyekeznek a kamionok forgalmát vasútra terelni, a kamionok és rakományaik vonatra rakásával is. Az Orbán-kormány idején a vasút fejlesztése és rekonstrukciója szerintem két okból nem kapott kellő figyelmet. Részben szubjektív okok

miatt: a hónapokig tartó vasutassztrájkot nem tudták megbocsátani. A kreatív gondolatok hiánya persze legalább ilyen fontos ok lehetett.

A *másik elemzési anyagnak* a gazdaság vasúttal szembeni igényeiről kellett volna készülnie, illetve a racionális közlekedési munkamegosztásról. Az igények persze a szolgáltatás minőségétől és elérhetőségétől is függenek. Ez a felmérés és koncepcióalkotás a későbbi kormányokban is elmaradt. A közút abszolút elsőbbséget kapott, a „kicsike koalíciós partner” javaslata a vasútnál is a tőle megszokott (kicsi) kreativitást mutatta. *Egyfelől* folyamatosan le akarta építeni a vasutat, szárnyvonalakat akart bezárni, ami iskolabezárási elkötelezéssel, a falvakat be kell zárni ötlettel is egybecsengett, de úgy is gondolta, hogy jól hangzik (ők megmondják, meg merik mondani). *Másfelől* célba vette az utazási kedvezményeket. *Közben pedig* zavartalanul folyt a holdudvar betelepítése a vezérigazgatóságra és az igazgatóságokra, állások és pozíciók formájában. És hatalmas jövedelmekkel. Volt közös alkotás is a koalíciós partnerrel: a kormányzati negyedek a sínek közé álmodták, el is kezdték felszedni a Nyugati pályaudvarra vezető síneket. A pénz elfogyott, a pályaudvar utasforgalma részben megmenekült. Szerencsére, mert ott van a metró megállója, és már évtizedek óta biztosítva van a vonattal a fővárosba érkező utasok továbbszállítása.

Apuskám, ugye jól jött ez a kis dohány?

Tegyünk most egy utazást az időben! Hogy ezzel mi a célom és hogy kerül ide ez a több évtizedes anekdota, nemsokára kiderül. 1956 után a hatalom a megtorlások mélypontján meg akarta nyerni *Kodály Zoltánt* és Kossuth díjat adott neki. (1957-ben, immár harmadszor.) A kitüntetések utáni fogadáson az Elnöki Tanács elnöke, aki itt is sokat ivott és most is tapogatta a meghívott hölgyeket, egyszer csak odalépett Kodályhoz, és poharát felemelve megkérdezte: – *Apuskám, ugye jól jött ez a kis dohány?* Bizonyára így akarta a világhírű zeneszerzőt összetartozásukra és arra emlékeztetni, nehogy aztán később bírálja a hatalmat másokkal szembeni fellépéséért. Hiszen most pénzt kapott és fogadott el, lekenyerezték. Kodály az akkori szituációban bátran válaszolt, bár intelligens ríposztjából a kérdező feltehetőleg csak a szembeszegülést érezte ki: – *Sok nyelven értek, de ezen a nyelven nem!*

Ez a történet sokszor jutott eszembe, minden alkalommal, amikor az egyik rádióban rendre azt hallottam és hallom ma is a műsorvezetőtől: nem kell firtatni, hogyan jutott az ország ebbe a gazdasági helyzetbe és azt sem, hogy miért a kisemberekkel fizettetik meg ennek a sok hibának az árát. Az egyik válasza egy kérdés volt: – *De ugye jól jött az a reálbér-emelkedés, 13. havi nyugdíj, aminek nem volt meg a fedezete?* – *Akkor ugye nem mondta, hogy nem kell?* A másik válasza pedig egy szokásos (és fals) kinyilatkoztatás: – *Csak a közemberektől, kisnyugdíjasoktól érdemes elvenni, mert ők sokan vannak.*

Lényeges kérdésekre nincs válasz

Katasztrofális, hogy *rendkívül lényeges kérdésekre nincs igazi válasz*. Ha nem tudjuk, hogy mi a hiba és mekkora, konkrétan milyen tényezők miatt és azok milyen szerepe mellett alakult ki, miként lehet dönteni súlyosan megszorító intézkedésekről? És hogyan lehet felállítani alternatív megoldásokat? A lakosság számára ugyan az is lényeges, hogy több ezer napja nem tudjuk, hogy kicsoda pontosan Kaya Ibrahim, de az ezerszer fontosabb lenne, hogy tudjuk: a költségvetési túlköltekezés (nyolc ezermilliárd forint) miből adódott? És ezt mióta is nem tudjuk? És mikor tudjuk meg? *Nem mindenféle ötletekkel kellene előállni, hanem mindenekelőtt el kellene számolni!*

Miért nem firtatja ennek elmaradását a Fidesz? Elképzelhetetlen ugyanis, hogy a közalkalmazottak 50 százalékos béremeléséből vagy a nyugdíjasok 13. havi juttatásából követ-

kezne ez a hatalmas (sok ezermilliárdos) túlköltekezés. De akkor miből? *Ha nincs erre adat, információ, elemzés, hogy lehet a hibákat nem megismételni?*

Vagy vegyünk egy másik példát! Sokan vagyunk úgy, akik nem tudjuk: *miként nőtt az adósságállomány 20 milliárd dollárról 80 milliárdra?* Miként finanszírozzák ezt és minek alapján állítható, hogy ez hatékony módszer? Állítható-e egyáltalán? Ha nem, mire kellene áttérni?

Sok olyan adat van, amit a Keller-féle üvegsebtörvény alapján nyilvánossá kellene tenni. Tessék mondani: hova tűntek ezek az adatok? És mi van azzal a törvényi előírással, miszerint minden törvényhez és kormányzati intézkedéshez hatásvizsgálatot kötelező készíteni? Miért nem tartják be, és miért nem kéri számon az ellenzék? (Csak nem a korlátlan „döntési” szabadság az ok? Mindkét oldalon?)

A szakértői munka (szakmán kívüli) meghatározottsága

A józanész alapján és mindannyiunk érdekében *a kormánynak és a pártoknak makrogazdasági elemzéseket kellene készíttetniük*. Nemcsak a programjaik, az intézkedéseik, javaslataik szükséges megalapozásához, hanem azért is, hogy a folyamatok alakulásával állandóan tisztában legyenek. Mivel a makrogazdaság a gazdaság legbonyolultabb területe, elemzése speciális ismereteket, felkészültséget és készségeket, kreativitást és objektivitást igényel(ne). Ugyanakkor *ez az eredendően rendkívül fontos szakértői tevékenység is csoportérdekeknek, elfogultságnak, pártos véleményalkotásnak, a vezetői kinyilatkoztatások megideologizálásának, „alátámasztásának”, valamint pénzkifizetési szempontoknak és céloknak van alárendelve*. Ebből következik a felkértek köre is és az anyagok – ettől sem független – színvonala és értelme is.

A közgazdász szakma leértékelése

A közgazdász szakma és tudás leértékelése természetesen nem új keletű, 2000-ben az egyetemi reform ürügyén a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem önállóságát akarták felszámolni. Az akkori oktatási miniszter javaslatára előbb a műszaki egyetemhez, aztán az ELTE-hez akarták csatolni. E kérdésben is siker koronázta ellenvéleményemet és kiállásomat, a kormány elállt a szándékától.

Hova jutott a makrogazdasági tanácsadás és kritika? A Gazdaságkutató példáján

Értetlenkedve tapasztalom, mára hova jutott a makrogazdasági tanácsadás és kritika. Az, *aminek fel kellene tárnia a fontos összefüggéseket, „fügefalevéllé” vált, mely elfed és eltakar*. 1972-től 1992-ig 20 évet töltöttem el egy, az „akkori világban” egyedülálló intézményben, ami a szocialista országokban csak nálunk működött, és ami az akkori felső vezetés számára makrogazdasági tanácsadó testületként funkcionált. (Ld. bővebben: honlap.) A Gazdaságkutató Intézet (GKI) *tudományos igényességű anyagaival a legaktuálisabb, az ún. asztalon levő gazdasági kérdések megoldásához járulhatott hozzá*. A két világháború között is működött ilyen intézmény, ahogy a nyugati országokban azóta is és ott megszakítás nélkül. A gazdaságkutató intézetek a fejlett világban ma is a kormányok tárgyalópartnerei és gazdaságpolitikájuk fontos vitapartnerei.

A GKI a '60-as évek végétől *előrejelzéseket készített, vállalati véleménykutatásokat folytatott, különösen aktuális kérdésekben a felső vezetés számára elemzéseket készített, megvizsgálta egyes fontos kormányzati intézkedések hatását, javaslatokat tett*. Az előrejelzés is hullámokat vetett, mert a tervezés óhatatlan kritikájával járt. A vállalati véleményku-

tatás, amit szintén mi indítottunk el az iparban, az építőiparban és a belkereskedelemben, a felülről való tervezéssel nem volt szinkronban. Az intézkedések hatásvizsgálata is érdeket sértett. Úttörő szerepet töltött be a gyakorlati gazdaságtudomány olyan területein, mint a szolgáltatások (a *tercier*) szektor szerepe, a gazdasági szerkezet nemzetközi összehasonlítása, a motorizáció gazdasági következményei és hatásai, verseny imitálása a természetes monopóliumok számára stb. Az intézet ráadásul *alternatív elképzeléseket dolgozott ki*.

Munkájára ugyanakkor nem lett volna szükség, ha apológiát fogalmazott volna meg, szürke, semmit mondó fogalmazványokat gyártott volna – minden kreativitás nélkül, de akkor sem, ha azt bizonygatta volna: nincs alternatíva. Ha az intézet leendő vezetőjében és az ötlet felvetőjében nem láttak volna *garanciát* arra, hogy gyakorlati hozama lesz az ideológiához nem illeszkedő testületnek, nem ment volna át az intézet megalakításának ötlete. Így sem könnyen, de különben semmiképpen. Akkor persze volt (egyébként a politika által vitatott) egyfajta alternatíva, amit a piac nagyobb szerepe és a vállalati önállóság jelentett.

Elviselték a kritikus hangot, de az újító, sőt a határokat feszegető gondolatokat is. Nem úgy az *Antall-kormány*, ők inkább megszüntették az értékes múltú intézményt. Pedig a nemrég kinevezett igazgatóval volt konfliktusuk, találékonyan tehát az ő zsebébe dugták mindazt, **amit a gazdaságtudomány addig jelentett.**

Megdöbbenve konstatalem, miféle elvárások érvényesülnek ma a kormány és a politika részéről a makrogazdasági szakértői és elemzői munkával szemben. Azt is, ki mindenki lehet és milyen háttérrel és produktummal makrogazdasági elemző. Akár jogászként, politológusként, volt kancelláriaminiszterként, mérnökként, vagy akár pénzügyesként, brókerként, befektetési alapkezelőként, banki ügyintézőként, vagy újságíróként, műsorvezetőként, közíróként.

Újabb magyar abszurd: leginkább a kliens a szakértő

Sajátosan összemosisodik a szakértő (akire tudása, ismeretei, készségei és kreativitása, nem utolsósorban objektivitása miatt szükség lenne a megalapozott elképzelések kimunkálásához) *és a kliens* (aki ugyan formálisan szakértőként szerepel, de éppen az alkalmassága kérdéses, míg a pártossága kétségtelen). Sajnálatos módon *egyre gyakoribb, hogy szakértői megbízáshoz mindenekelőtt az juthat, aki a klubszerűen működő klientúra tagja, igen jól jövedelmező megbízása „elnyerésében” a szakértelem, sőt a munka elvégzésének tényleges szükségessége is csak csekély szerepet játszhat.*

Ez a gyakorlat, amiből csak akkor és addig csinálnak ügyet, amíg ez a politika érdekében áll. Erre jó példa *Torgyán József*, akinek az akkori híradások szerint rengeteg és jól fizetett tanácsadója és főtanácsadója volt. Ezek a hírek szerint valósággal nyüzsögtek a miniszter körül, aki újabb emlékei szerint nem is foglalkozott anyagi ügyekkel. De akkor mivel töltötte napjait és miért alkalmazta fizetett tanácsadóit? Ez utóbbit sem tudjuk meg, mert azt is homály fedi, kiket foglalkoztatott. Bár többen megígérték, hogy közzéteszik a listájukat, erre nem került sor. Egy-két nevet tudhatunk csak, félhivatalosan. Így egy olyan képviselő-ügyvéd nevét, aki Torgyánnak nagy támadója lett, előzőleg viszont az FVM-ben, de egy másik minisztériumban is miniszteri tanácsadó volt. A képviselői jövedelme többszöröséért. Torgyán fia az OTP Travelnek adott óránként több tízezer forintos tanácsokat, a miniszter pedig az utazási irodához „tette át” (holott mai álláspontja szerint nem foglalkozott anyagi ügyekkel) az FVM összes utazását. Ez annyi előnnyel is járt, hogy az én repülőjegyeim a kimutatott adatok szerint jóval többbe kerültek, mintha máshol vásárolták volna. (Meg is hurcoltak „drága jegyeimért”.) Itt is pusztán véletlenről lehetett szó, mivel maga a

miniszterelnök, Orbán Viktor kifejtette, hogy mindennek (és persze Torgyán esetében) nincs jelentősége.

Az FVM 2002 utáni politikai államtitkára, *Szanyi Tibor* elmondta a sajtónak, hogy elődje, a „kisgazda” *Kékkői Zoltán* kb. egy tucat tanácsadót hagyott neki örökségül, akiknek felmondott, mert tanácsot szerinte soha nem adtak. Ők persze együttesen sem kerestek anynyit, mint egy későbbi miniszterelnök, *Medgyessy Péter*, illetve egy miniszter, *Baráth Etele* fiai, akik az akkori *Matávnak* kilátásba helyezett tanácsadásért (készenléti díjként) 100–100 millió forintos szerződést kötöttek. A Matáv a biztonság kedvéért kiküldte saját munkatársát Brüsszelbe, ahol lobbizniuk kellett volna a gyerekeknek... Ostobaság lenne persze feltételezni, hogy a cég nem számított volna valamilyen ellentételre ezért a hatalmas és ráadásul a készenlétiért megfizetett „szolgálatért”. (Azt nem firtatták, mi is lett volna ez.) Talán e szerződések utólagos igazolásaként is a fiúk egy másik céggel, a *Vegyépszerral* is kötöttek hasonlóan előnyös szerződést. De emlékezhetünk *Medgyessy Péter* korábbi tanácsadásaira is, például a *Paksi Atomerőműnél*. Volt, aki azt vetette fel, sőt igyekezett alátámasztani, hogy állítólag nem is lett volna tanácsadás. Stb. Esetükben általában rövid idő után csend lett. Másoknál viszont megalapozatlan vádak alapul szolgálhatnak vég nélküli meghurcolásra.

Álternatívák

Már többször szoltam arról, hogy valós alternatívát *mi nem* képviselhet. Nem jelenthet valós, kiutat jelentő alternatívát az olyan elképzelés sem, amely ***nem képvisel más szemléletet***. Nem épülhet egyetlen elemre. De nem lehet olyan hibrid megoldás sem, ami a megszorító gazdaságpolitikát tulajdonképpen elfogadja, de azt kiegészíti valamilyen – egyébként irreális – ötlettel. Egyfelől megszorítás, másfelől az EU-nak arra való kötelezése, hogy részesítse előnyben a tagországok piacain a magyar termékeket. (Ahelyett, hogy élnének a reális lehetőségekkel: a belföldi piacon a hazai termékek helyzetbe hozásával.)

Bogár László a Hír TV-ben. Egy mozgalom elnöke órá épít

Nem tartható programnak, amit meg sem fogalmaznak. Augusztus 21-én, az elnök aranylakodalmán bontott ismét zászlót az a párt (mozgalom), amelynek programját az előző nap írta alá vezetője. A gazdaságról több helyen is ír, majd tudunkra adja, *hogy nem sorolja fel gazdasági programjának elemeit, mert az szerinte plagizáció (!) lenne. Az elnök gazdasági programja nem más, mint három alkotó (Bogár László, Drábik János és Varga István) összes művei.* A feltételezhető javaslat az, hogy aki meg akarja ismerni, ki akarja kutatni a gazdasági programot, tanulmányozza a szerzők összes műveit. Ezt megtekintheti, ha hisz a megnyugtató hírnék (utalásnak). Idézem: „*Ezért csak utalunk arra, hogy van kiút a csődből, amit mi a hivatkozott tudósok útján kívánunk megvalósítani.*”

Az nem tudható, hogy felkérték-e egyáltalán őket és ha igen, akkor miért nem írták meg, mit kívánnak megvalósítani. Elgondolt szerepük nem ért véget „programjukkal”. Az elnök kötelezi magát arra, hogy mindenkivel, aki erre igényt tart e három „vitathatatlanul pártatlan, de nemzeti ügyünk által elkötelezett triumvirátus tagjai” készek egyeztetni. Az elnök javasolja, hogy a „nemzeti törekvéseket zászlajukra tűző erők” kérjék fel e „pártokon felül álló, de nemzeti ügyünk iránt elkötelezett triumvirátus tagjait” programjaik összefésülésére. Ha ez megvalósul, az összefésült programot elnök úr elfogadja nemzeti programként. Ezután még leszögezi, hogy e három személy nélkülözhetetlen a programegyeztetésekben.

A részprogramok funkciója

Egy program sokféleképpen foghatja át az egész gazdaságot, az összehangolást szolgálhatja, ha *egy-egy kiemelt témákban részprogramokat* fogalmaznak meg. Ilyen lehet az energia-termelést, külkereskedelmet, felhasználást egységes rendszerbe foglaló komplex energiapolitika, a húzóágazatok (mezőgazdaság, turizmus, építőipar stb.) programja, vagy pl. Budapest regionális központtá változtatásának terve, vagy a Pozsony, Bécs és Budapest közötti agglomeráció koncepciója, a telekommunikáció összefüggő fejlesztése stb. *Minden olyan komplex fejlesztés lehet részprogram, ahol célszerű sok mindent (célokat, feltételeket, eszközöket, forrásokat) összehangolni. És ahol célszerű, hogy az állampolgárok, cégek, intézmények erről értesülve tudják, mihez tudnának saját tevékenységükkel, forrásaikkal, ötleteikkel esetleg kapcsolódni.* Ebben nyilvánul meg mozgósító hatásuk, ami akkor érvényesülhet, ha mindenki számára nyitva áll a kapcsolódás lehetősége.

Ilyen részprogramok közül *többet már az alternatív gazdaságpolitika is konkretizál, közöttük a turizmus sokoldalú fejlesztésének programját, ami értelemszerűen nem korlátozódhat az idegenforgalmi létesítmények bővítésére, hiszen a hatékony fejlesztésnek, a nagyobb teljesítménynek és bevételnek vannak az ágazaton kívüli feltételei, amelyekkel ugyancsak összehangoltan foglalkozni kell. Annál is inkább, mert – az alternatív gazdaságpolitika erre külön felhívta a figyelmet – sokszor ezek a külső feltételek, amelyek komoly javításra szorulnak, sokkal fontosabbak lehetnek, mint a belső adottságok. (Közlekedés, tisztaság, konyha, közbiztonság, árak, adók, épített környezet állapota, kulturális és szórakozási lehetőségek, marketing, országimázs stb.)*

Talán nem véletlen, hogy *látszólag hasonló, tartalmilag azonban más megoldásokkal* találkoztunk az Orbán-kormány nem kisgazda minisztériumainak elképzeléseiben. Az alternatív gazdaságpolitikát mások programjainál hamarabb hirdettük meg, így az, hogy koalíciós partnerünk programja több hasonlóságot, sőt egyezést mutat vele, az biztosan nem abból adódik, hogy mi merítettünk volna. *A megvalósítás tartalma azonban eltérő, ami egyaránt adódhatott a felfogóképességből, de a valójában eltérő szemléletből, érdekekből és szándékokból is.* Emiatt a komplex és normatív alapokra épülő koncepciók megváltoz-

tak, egyedi jellegűek lettek, a nagyobb komplexitás ugyanis számukra csak teher lett volna.

A *Széchenyi tervben* is tetten érhető a leszűkült hatókör, mivel itt az idegenforgalmi szálláshelyek bővítéséről, a fürdőturizmus fejlesztéséről van tulajdonképpen szó, míg a további (ágazaton belüli és kívüli) feltételekéről nem. És a pénzosztásról szólt, ami nem feltétlenül a hatékonyságnak és a minél nagyobb eredménynek volt alárendelve. Nem tudok különben arról, hogy azóta megtörtént volna a Széchenyi terv értékelése, hatásainak és következményeinek felmérése. Az természetesen jó, hogy bővült a kapacitás és ma már vannak wellness hotelek, lehet fürdőzni, de a más szemléletű és hatókörű megvalósítás biztosan még sokkal jobb eredményeket hozhatott volna. Hiba és pazarlás lenne, ha jövőre minden ott folytatódna, ahol abbamaradt, ha nem vizsgálnák felül a gyakorlatot. Erről sem hallani...

Az alternatív gazdaságpolitika kiemelt figyelmet szentelt az országimáznak és a marketingmunka javításának. E címszó alatt sem az valósult meg, amit elképzeltünk.

Alternatíva és új alkotmány

Nem tartható gazdaságpolitikai programnak vagy alternatívának egy új alkotmány sem, holott erre nagy szükség van, a rendszerváltás elengedhetetlen lépése lenne. Korábban is voltak *olyan nézetek és próbálkozások*, amelyek e két különböző feladatot (gazdaságpolitikai alternatíva és alkotmányozás) *azonosítani igyekeztek*. Évekkel ezelőtt pl. G. Nagyné Maczó Ágnes képviselte ez a felfogást, ki is dolgozta saját alkotmányát, mostanában pedig egyre többen vannak hasonló véleményen. Az persze egyre világosabb, hogy új alkotmányra van szükség, mert az 1949. évi sztálinista-rákossista alkotmány toldozott, foldozott változata nem alkalmas arra, hogy alaptörvényi szerepét betöltse. Egyetlen jogszabály sem lehet ellentétes az alkotmánnyal. Az alkotmány alapkérdéseket szabályoz: a hatalomgyakorlást, a fő állami szerveket és ezek jogállását, a közigazgatás rendszerét, az állampolgárok jogait és kötelezettségeit. Ugyanakkor a néhány oldalas magyar alkotmányból fontos elvek hiányoznak, mások nincsenek megfelelően vagy egyáltalán kifejtve, elnagyoltak, sőt vannak olyan kötelezettségek és jogok, amelyek szólamok formájában fogalmazódtak meg. Mind-ebből káosz, értelmezési problémák sokasága következik. Jogsértések következnek, tetemes idővesztés és egyéb károk.

Nehéz alkalmazni az alkotmányt, annál inkább érdemes lehet – világos esetekben is – az alkotmánysértéssel „megpróbálkozni”. Esetenként az alkotmány törvényekre hivatkozik, amelyek között több olyan is van, aminek gyaníthatóan alkotmánysértő a megfogalmazása. A törvénykezésben – amennyiben ezt hatásos érdek támasztja alá – még azokat a jogszabályokat is megkockáztatják, amelyekről feltehető, hogy alkotmánysértők, nem is szólva a kétséges esetekről. Aztán vagy valaki fellép az alkotmánybíróságnál (AB), vagy nem.

A hiányosságokat az alkotmánybírósággal lehet kiküszöbölni. Ennek az intézménynek a *gyakori közbeiktatása* rendkívül megnehezíti az alkotmány alkalmazását, a döntések évekre elhúzódnak, miközben tág teret adhat a láthatatlan alkotmányozásnak és a szubjektív értelmezésnek. E lehetőségből sajnálatos valóság lesz, hiszen az AB egyre inkább a politika nyomása és befolyása alá kerül, tagjait „paritásos alapon” (a pártösszetételnek megfelelően) hajlandó a parlament megválasztani.

*Az alkotmányozáshoz minősített parlamenti többség kell, de ennél lényegesebb a társadalom szempontjából, hogyan történjen. **Ki végezze:** szakértők vagy a politika? Akárki végezze is közülük, a politika rátelepedése miatt egyáltalán nem biztos, hogy jó lesz az új alkotmány, de az sem, hogy jobb lesz. Különösen így lehet, ha valamelyik párt olyan több-*

séghez jut, amivel ráerőltetheti akaratát az alkotmányozásra. Ehelyett *mindenképpen közvetlenül meg kell jelennie a népakaratnak, mégpedig úgy, hogy a véleménynyilvánításhoz világos szempontokat kap.* Az alkotmányozást össze kell kötni az alkotmánybíróság leendő szerepének meghatározásával és főleg olyan garanciákkal, amelyek az alkotmány betartását kikényszerítik, a független hatalmi ágakat elszámoltathatóvá teszik stb. Most már húsz év tapasztalata áll rendelkezésre, hogy mi nem működik. Nincs kidolgozva, de átgondolva sem, milyen legyen az ország berendezkedése stb.

A mai alkotmány is alaptörvényként funkcionál, de *gyakran figyelembe sem veszik.* Ezeket a súlyos gondokat *nem orvosolják a közjogi méltóságok nyilatkozatai.* Szili Katalin házelnök levelezésében is abból szokott kiindulni, hogy Magyarország alkotmányos jogállam. Az országgyűlési képviselők – tapasztalataim szerint – nem ismerik az alkotmányt és annak egyszerűbb rendelkezéseit sem. A Szili Katalin által csaknem nyolc éven át vezetett parlament sorozatosan követte el a mulasztásos alkotmánysértéseket. Szili Katalin nem volt hajlandó foglalkozni az ellenem elkövetett és általa is bizonyára észlelt mentelmi jogsértésekkel, ezt írásba is adta. Pedig éppen a mentelmi jog tiszteletben tartása lenne az egyetlen garancia arra, hogy ne lehessen a hatalom kizárólagos birtoklására törni és nyújthat védelmet az ellen, hogy a politika beavatkozzon az igazságszolgáltatásba. A képviselők még az alkotmány kifejezetten rájuk vonatkozó passzusait sem ismerik. A mentelmi bizottság elnöke nem tudja, hogy külön kell kérni, ha egy képviselőt előzetesbe akarnak helyezni. Szerinte a többségi álláspont (!) szerint nem kell, holott az alkotmányban biztosított mentelmi jogot a képviselők jogállásáról szóló törvény részletezi. (A képviselők csak tudhatják, milyen szándékkal fogalmazták meg a törvényt.) Komoly gond lehet ott az alkotmányossággal, ahol egy volt igazságügy-miniszter azt állítja, hogy koncepciós eljárás folyik ellene és párttársa, Herényi Károly ellen. Az ismeretekkel is komoly gond van, mivel Dávid Ibolya volt igazságügyminiszter a közelmúltig azt állította, hogy lemond mentelmi jogáról, amikor közvadás ügyekben ez nem lehetséges, a mentelmi jog ugyanis nem a képviselőé, hanem a parlamenté. Csapody Miklós pedig még mindig azon a véleményen van, hogy Dávid lemond mentelmi jogáról.

Az alkotmányozás esetében hosszú munkáról van szó, amit emiatt sem lehet összekapcsolni a gazdaságpolitikai alternatíva megalkotásával, ez utóbbinak ugyanis a választásokra el kell(ene) készülnie.

Budapest, 2009. szeptember 27.

Dr. Szabadi Béla

Forrás: honlap

<http://www.szabadibela.hu/>

(folytatjuk)

A következő részben:

Megszorítások helyett: ésszerűség és hatékonyság